

Brevskrivaren Paulus

Hans bakgrund och Torah-perspektiv

Kapitel 4, 5, 6

Tom Hegg

Originaltext: The Letter Writer, *Paul's Background and Torah Perspective*

Copyright © 2002 av Tim Hegg, 4105 N 25th St, Tacoma WA 98406 USA

www.torahresource.com

Översättning: Eivor Alpsten, © januari 2012 med tillåtelse om spridning.

Svenska Folkbibeln (SFB) har använts om inget annat anges.

Kapitel 4

Paulus och det Nya förbundet

Ord har makt. Den terminologi vi använder uttrycker mycket mer än vi ofta tänker. Detta är sant särskilt i teologiskt pladder. Vad menar vi när vi kontrasterar ”Gamla testamentet” med ”Nya testamentet”? Vilken undervisning ger vi när vi skiljer det ”Gamla testamentet” från det ”Nya testamentet” med ett titelblad eller andra sidor i våra engelska [svenska] biblar?

Allt för ofta, även när det sker oavsiktligt, signalerar orden ”gammal” och ”ny” innebörden av ”inte längre nyttig” och ”något som gäller nu”. ”Gammalt” betyder något ”föråldrat”, något man kan sätta på hyllan för att beundra, men inte något man tänker använda. Det är faktiskt så att genom att använda ”något antikt” förlorar det ofta sitt värde därför att det är ömtåligt och skört, och då är det bättre att se på det än att använda det. ”Nytt” däremot betyder relevant, up-to-date, det som talar till mitt liv. Har vi verkligen tänkt på dessa saker och tror vi att detta är vad Jeshua och hans apostlar lärde? Tror vi, uppriktigt sagt, att de ansåg att Tanach (GT) plötsligt blivit passé och att deras undervisning ersatte de irrelevanta gamla Skrifterna?

Kontrasten mellan ”Gamla” och ”Nya” testamentet är faktiskt ämnat som en distinktion mellan det ”Gamla” och ”Nya förbundet”. ”Testamente” är den latinska termen för ”förbund”. Men finns det klara och bestämda definitioner för vad som konstituerar det ”gamla förbundet” och det ”nya förbundet”? Till stor förvåning hos alla dem som aldrig har ställt frågan finns det en påtaglig oenighet bland forskare om hur dessa termer bör definieras.

Detta beror kanske på att termerna sällan används i Skrifterna. I själva verket finns ”gamla förbundet” bara en gång i Bibeln, i 2 Kor 3:14:

Men deras sinnen blev förstockade. Än i dag finns samma slöja kvar när gamla förbundets skrifter föreläses, och den tas inte bort, först i Kristus försvinner den.

Frasen ”nya förbundet” finns en gång i evangelierna,¹ två gånger i Paulus brev till korintierna,² och tre gånger i Hebreerbrevet.³ Likväl betecknar det aldrig i någon av dessa förekomster det som blivit känt som ”det nya testamentet”.

Det var först när den framväxande kristna kyrkan började se sig själv som ersättningen för Israel som terminologin ”Nya testamentet” tillämpades på de apostoliska Skrifterna. Benämningen Tanach som det ”gamla” förbundet eller testamentet och de apostoliska

¹ Luk 22:20.

² 1 Kor 11:25, citat från Luk 22:20; 2 Kor 3:6.

³ Hebr 8:8; 9:15; 12:24. I den sista referensen står det *διαθηκη νεας* (*diatheke neas*) i stället för *διαθηκη καινη* (*diatheke kaine*). Det bör noteras att varje aktuell engelsk översättning inkluderar ordet ”förbund” i Hebr 8:13, men faktum är att inget grekiskt manuskript har ordet ”förbund” här. De översättningar som använder kursivering som ett medel att göra läsaren uppmärksam på att något har lagts till, kursiverar ordet ”förbund”. Ett antal moderna versioner visar tyvärr inte på de ord som översättarna har lagt till och läsaren lämnas alltså med intrycket att ”nytt förbund” är det viktigaste begreppet i v. 13 vilket det inte är. I själva verket är det kontrasten mellan det levitiska prästerskapet och det som Melkisedek står för som fortfarande är i fokus. Författarens hänvisning till det Nya förbundet är helt enkelt för att bevisa varför ett nytt prästerskap behövs och varför det gamla håller på att försvinna.

Skrifterna som det ”nya” förbundet eller testamentet gav ett subtilt men kraftigt stöd åt de läror om ersättningsteologi som växte fram genom de ledande kyrkofäderna.⁴ Om Tanach var ”gammalt” och de Skrifter som innehöll Jeshuas och hans apostlars ord var ”nytt”, då hade Gud förändrat förbundet, från det ”gamla” Israel till det ”nya” Israel genom att föreskriva ett ”nytt” förbund eller testamente.

Kanske ordningen på böckerna i Tanach liksom den kristna Bibelns apostoliska Skrifter i själva verket vill uttrycka detta budskap. Till exempel, den Bibel som Jeshua hade, vilken han beskriver som ”Moseböckerna, Profeterna och Psalmen”⁵ började troligen med Första Moseboken och slutade med Andra krönikeboken. Detta betydde att det sista ordet i Jeshuas Bibel såväl som i Paulus var (det till synes ofullständiga) ”och han ska gå upp” וַיָּעַל, *v’yaal*. Men vad betyder detta? Det verkar som om det stannar mitt i meningen och som om mer måste skrivas. Och det var poängen: Tanach sände sitt ljus fram mot den kommande Messias, mot den som var dess fokus alltigenom. Att låta Bibeln sluta på detta sätt lämnade läsaren i förväntan på den Utlovade och kan till och med ha varit avsikten bakom böckernas ordning.⁶ Men när man bestämde den kristna Bibelns ordning på böckerna i Tanach (GT) placerade man Malaki sist. Profeternas slutliga ord ringer då ut med en möjlig förbannelse mot Israel och mot landet. Om hon (Israel) kommer att ta emot Messias kommer hon att bli välsignad, men om hon förkastar honom kommer hon att bli förbannad. Ett sådant slut på det ”Gamla testamentet” i den kristna Bibeln passar perfekt in i ersättningsteologin som utvecklades från kyrkofäderna.

Samma sak kan vara sant då det gäller ordningen på de apostoliska Skrifterna. Det har väl bevisats att Johannes evangelium är mycket senare än de tre andra evangelierna.⁷ Dessutom är det klart att Lukas var författare till både evangeliet som bär hans namn och till Apostlagärningarna. Ändå sätts Johannes mellan Lukas och Apostlagärningarna vid skapandet av den slutliga kristna kanon. Varför? Ordningen på Paulus brev i dess slutliga form i den

---

⁴ Eftersom terminologin ”nytt förbund/gammalt förbund” inte används i Barnabasbrevet (vanligtvis daterat till 100-120 e.v.t.) visar det tydligt upprinnelsen till att kontrastera det förbund som gjorts med Israel och det som förmedlats genom Jeshua. Jämför med Barnabasbrevet 4:6-8. Klemens av Alexandria (150-220 e.v.t.) i *The Instructor*, Bok 1, kapitel 5 (*Anti-Nicene Fathers* 2.2.415) kontrasterar likaså det ”gamla folket” med det ”nya folket” (med innebörden att Israel är ”det äldre” och kyrkan det ”nyare”), de som vände sig till avgudar kontra dem som vände sig till Jeshua. Origenes (185-254 e.v.t.) talar om de ”gudomliga skrifterna – det som kallas det gamla förbundet och det som kallas det nya” (*De princip.*iv.1). Det var den gamla latinska versionen som satte *testamentum* i stället för det grekiska διαθηκη (*diatheke*, ”förbund”) och ”Gamla testamentet” och ”Nya testamentet” blev alltså nomenklaturen i de kyrkor som använde Hieronymus Vulgata. Tertullianus (155-240 e.v.t.) skriver att på hans tid var det vanligt att tala om Bibeln som bestående av gamla och nya testamenten (Se William Dickson, ”New Testament” i Patrick Fairborn, ed. *The Imperial Bible-Dictionary*, del 6, Blackey & Son, n.d.), 4.364-65.

⁵ Luk 24:44, där ”Psalmen” utan tvivel står för det vanligare ”Skrifterna”, där Psalmen är den största delen av Skrifterna.

⁶ Se John Sailhamers anmärkning i hans artikel ”*The Messiah and the Hebrew Bible*” JETS 44.1 (Mars 2001), 12.

⁷ De flesta evangeliska forskare tror att Johannes evangelium skrevs ca 80 eller 90, e.v.t., 40-50 år efter Jeshuas död.

kristna kanon är aldrig likadan i något av de tidigaste manuskripten.⁸ Vilken var orsaken till att man ändrade ordningen och vad blev följden av det?

Är det möjligt att införandet av Johannes evangelium mellan Lukas och Apostlagärningarna gjordes för att distansera synagogans Jeshua från Paulus verksamhet? Johannes evangelium är en "insider"-debatt bland judiska sekter om Jeshua och hans anspråk att vara Messias. Johannes berättar detta i slutet av sitt evangelium.⁹ Men läst utanför judendomens kontext i vilken Johannes levde och verkade, kom det att läsas som en antijudisk (och slutligen), en antisemitisk smådeskrift. Snarare än en strategisk debatt från scratch mellan de förhärskande myndigheterna och de framväxande messianska församlingarna lästes Johannes som en kamp mellan den kristna kyrkan och judarna. Och läst med dessa "glasögon" tolkades den som en dom över judarna och gav bevis för att slutet på "Gamla testamentet" förutsade just en sådan dom. Om man hade placerat Johannes evangelium mot slutet av de apostoliska Skrifterna (kanske till och med sammanlänkat det med Johannes andra verk, Uppenbarelseboken) då skulle synoptikerna och Apostlagärningarna ha blivit nära sammankopplade och Paulus verksamhet stått i direkt samband med Jeshuas.

Men man avsåg aldrig att den bibliska frasen "nya förbundet" skulle beteckna en samling böcker av Skrifterna,¹⁰ inte heller var termen "gamla förbundet" avsett att vara en referens till Tanach. Tvärtom, båda dessa termer talar till den specifika tillämpning (eller brist) av det förbund som Gud gjorde med Abraham, Isak och Jakob.

I våra försök att förstå vad Paulus menade med uttrycket "nya förbundet" måste vi först se på dess ursprung i Jeremias profetia 31:31-34.

Se dagar skall komma, säger HERREN, då jag skall sluta ett nytt förbund med Israels hus och med Juda hus, inte ett sådant förbund som jag slöt med deras fäder den dag då jag tog dem vid handen och förde dem ut ur Egyptens land – det förbund med mig som de bröt fastän jag var deras rätte herre – säger HERREN. Nej, detta är det förbund som jag efter denna tid skall sluta med Israels hus, säger HERREN: Jag skall lägga min lag i deras inre och skriva den i deras hjärtan. Jag skall vara deras Gud och de skall vara mitt folk. Då skall de inte mer behöva undervisa varandra, ingen sin broder och säga: "Lär känna HERREN!" Ty alla skall känna mig från den minste bland dem till den störste, säger HERREN. Ty jag skall förlåta deras missgärningar och deras synder skall jag inte mer komma ihåg.

I detta avsnitt som innehåller Jeremias profetior för Israels framtida folk får vi förstahandsinformation från profeten om vad detta "nya förbund" (ברית חדשה, *bri't chadashah*) innebär.

⁸ Se David Trobisch, *Paul's Letter Collection: Tracing the Origins* (Fortress, 1994).

⁹ Joh 20:30-31.

¹⁰ Det är inte bättre att kalla de apostoliska Skrifterna för det "förnyade förbundet" eller "*B'rit Chadashah*" (ברית חדשה), som är så vanligt i messianska kretsar. De apostoliska Skrifterna utgör inte ett förbund i någon mening. De är de gudomligt inspirerade orden av Jeshua och hans apostlar, som ger oss Guds pågående progressiva uppenbarelse till sitt folk. De är tillämpningen av Lagen för Guds folk i de sista dagarna som inleddes genom Messias ankomst, och de utgör den gudomliga *halacha* för den församling av jude och icke-jude som ligger i välsignelsen av det abrahamitiska förbundet. På inte något sätt utgör de ett "nytt" eller "annorlunda" förbund eller ens ett "förnyat" förbund. De är helt enkelt den progressiva uppenbarelsen av förbunden vilka gavs till fäderna.

För det första, är det ”nya förbundet” uttryckligen gjort ”med Israels hus och med Juda hus”. Denna benämning betonar alla Israels stammar eller återsamlandet av de utspridda norra stammarna tillsammans med de södra stammarna som en enad nation.¹¹ Lägga noga märke till i vers 33 att Jeremia bara använder beteckningen ”Israels hus” snarare än både ”Juda hus och Israels hus”. Profeten ser här fram emot ett återvändande till den enade nationen under beteckningen ”Israel”, den term som i Lagen används för hela nationen.¹² Det ”nya förbundet” talar alltså här om en tid när Israel som nation är upprättad till fullo.

För det andra, det ”nya förbundet” ställs i kontrast till ”det förbund som jag slöt med deras fäder den dag då jag tog dem vid handen och förde dem ut ur Egyptens land”. Detta exodusförbund betecknas vidare som ”det förbund med mig som de bröt”. Detta hänvisar utan tvivel till Sinaiförbundet eller förbundet med Mose.

Lägg noga märke till vad kontrasten innebär. Det mosaiska förbundet beskrivs som ”det förbund som de bröt”. Detta jämförs med det ”nya förbundet” i vilket Lagen skall skrivas i deras hjärtan. Jeremia beskriver i tydliga termer den starka kontrasten mellan att man å ena sidan ”bröt” förbundet och å andra sidan att ha Lagen skriven i hjärtat. Kontrasten är inte mellan två olika frälsningsvägar eller två olika sätt att tillbe Gud, ett gammalt och ett nytt. Det är snarare så, vilket är tydligt genom Jeremias ord, att kontrasten är mellan upproriskhet och underkastelse, mellan hårdnackad själviskhet och äkta tro på Gud.

Lagen förkastades av Israels nation vid Sinai även om man gav munnens bekännelse till den. Beviset för att Israel som nation förkastade Guds Torah är att hon genast kastade sig in i avgudadyrkan genom att tillverka och tillbe guldkalven. Det är sant att en kvarleva tog emot Guds förbund genom tro och levde enligt dess heliga föreskrifter, men nationen som helhet förkastade den. Dessutom, har aldrig Israel *som nation i sin helhet* vandrat enligt Guds vägar. I varje generation har bara en kvarleva varit trogen – nationen som nation har varit otrogen mot sin Herre.

Men det är om väckelse på nationell nivå som Jeremia profeterar om här. För första gången i historien kommer nationen att få Lagen skriven på ett hjärta av kött och kommer att ansluta sig till förbundet genom äkta tro. Det är detta som är ”nytt” av det ”nya förbundet”, vad beträffar Jeremias uppfattning. Det är inte en annan Torah eller ett annat sätt att känna och älska Gud. Det är samma Lag som i varje generation skrivits i hjärtana på de individer som utgjort den troende kvarlevan, men som denna gång genast appliceras på hela nationens hjärta.

---

¹¹ ”Två-hus”-rörelsen som förfäktar uppfattningen att det är de tio stammarna som på nytt träder fram i den samtida messianska rörelsen har varken biblisk eller historisk grund. Det är enbart en renässans av osunda trossatser hos brittiska israeliter med en starkare betoning på Torah. Vad Jeremia profeterade om var återsamlandet av Israels kringpridda stammar för att bli en enad helhet. Det står ingenstans i Skriften att de norra stammarna är förlorade. Så sent som under det första århundradet kunde Petrus skriva sitt brev till de tolv stammarna i diasporan (1 Petr 1:1f). De norra stammarna togs ursprungligen till Assyrien och till slut togs Assyrien över av Babylon. När de södra stammarna fördes i exil till Babylon finns det skäl att tro att nationen enades i sin exil. Dessutom, profetiorna gäller en återförening som ska äga rum i Landet, inte i USA eller Europa.

¹² Första gången man använder ”Israel” för att beteckna nationen är i 2 Mos 4:22, ”Du skall säga till Farao: 'Så säger HERREN: Israel är min förstfödde son.'”

Att Jeremia talar om samma lag är tydligt. Han beskriver förbundet som slöts med Israel vid Sinai genom deras förkastande av Guds Torah: ”Det förbund som de bröt.” Men det förbund som utlovas ”efter denna tid” beskrivs som ”Jag skall lägga min lag i deras inre och skriva den i deras hjärtan”. I kontexten betecknar helt visst ”min lag” (תּוֹרַתִּי, *toroti*) samma lag som förut förkastats.

Vad innebär det att ha ”lagen skriven i hjärtat”, en karakteristik av det ”nya förbundet” med nationen Israel? Detta språk signalerar förverkligandet av *Shema*,¹³ i vilket Guds ord skrivs eller fästs i hjärtat, ett fenomen som alltid resulterar i lydnad för Gud genom att göra eller leva ut den lag han har gett. Att ha lagen skriven i hjärtat är att ha sitt liv styrt och märkt av dess föreskrifter. Det faktum exempelvis att lagens ord i *Shema* är ”i hjärtat” ger som resultat att man lär dem till sina barn, man talar om dem under livet, lever i överensstämmelse med dem och vakar över dem så att de kan göras. Med andra ord, att ha lagen skriven i hjärtat betyder att ens liv anpassas till lagen, för det är från hjärtat som utflödet av liv kommer.¹⁴

Allt för ofta i vår tid låter man ”hjärtats” språk betyda att det som en gång var ”yttre” nu är ”inre”, att det som förut hade att göra med yttre handling nu helt enkelt finns i ens tankar eller meditationer. Men detta är inte vad Skrifterna menar med att ha Guds föreskrifter ”skrivna i hjärtat”. Att tro att man kan ”älska Herren” i sitt inre (i hjärtat) utan att sådan kärlek får styra varje handling och yttre aktivitet innebär att ha svält en teologisk lögn. Snarare är det så att Skrifterna är tydliga med att det som är sant för ens hjärta alltid är uppenbart i ens handlingar. Vidare är det genom ens handlingar som hjärtats sanna natur avslöjas. Lär oss inte Jeshua att det är genom frukten (yttre handlingar) som man verkligen lär känna en person?¹⁵

Det är precis det som Jakob menar när han skriver att den troende ”erkänns som rättfärdig genom gärningar”.¹⁶ Han är inte oense med Paulus som lärde att man förklaras rättfärdig genom tro, utan laggärningar.¹⁷ Båda sade samma sak därför att båda förstod att då lagen skrivs i hjärtat anpassas ens handlingar oundvikligt till den. Paulus är ofta sysselsatt med frågan om *hur* lagen är skriven i hjärtat (den är inskriven där genom tro). Jakob betonar den oundvikliga *frukten* av att ha lagen i hjärtat (den producerar alltid rättfärdiga gärningar). Men hur ska man veta vilka gärningar som är rättfärdiga i Guds ögon? Hur ska en troende kunna avgöra vad Gud anser vara heligt eller oheligt? Den orubbliga standarden för Guds rättfärdiga vägar är lagen. Om man vill leva livet enligt Guds standard ska man därför med glädje anta lagen som Guds uppenbarade vilja för sina barn.

Jeshua höll med om det. Han påstod kategoriskt att han inte kom för att ”upphäva” lagen utan för att ”fullborda” den och fortsätter att berätta för oss vad han menar med att ”fullborda”:

---

¹³ 5 Mos 6:4-9 och 11:13-21.

¹⁴ Ords 4:23.

¹⁵ Matt 7:16, 20.

¹⁶ Jak 2:24.

¹⁷ Luther kunde inte få dessa två synbart motstridiga påståenden att gå ihop därför att han hade kommit fram till en syn på Skriften som motsatt lagen. Om han under senare år hade fortsatt att ge samma plats åt lagen som han gjorde under sina tidigare år av reformation, skulle bilden av den reformerade kyrkan kanske blivit tecknad på ett mycket annorlunda sätt.

Tro inte att jag har kommit för att upphäva lagen eller profeterna. Jag har inte kommit för att upphäva utan för att fullborda. Amen, säger jag er: Innan himmel och jord förgår, skall inte en enda bokstav, inte en prick i lagen förgå, förrän allt har skett. Den som därför upphäver ett av dessa minsta bud och lär människorna så, han skall kallas den minste i himmelriket. Men den som håller dem och lär människorna dem, han skall kallas stor i himmelriket (Matt 5:17-19).

Vad denna översättning emellertid ”döljer” är att ordet ”håller” (i uttrycket ”men den som håller dem och lär människorna dem, han skall kallas stor i himmelriket”) i själva verket översätter det grekiska ordet ποιέω (*poieo*) som betyder ”att göra”.¹⁸ Vad Jeshua avser för dem av sina efterföljare som önskar bli ”stora i himmelriket” är att de ska ”göra” buden, inte bara tänka på dem eller meditera över dem.

Jeshua ”fullbordar” alltså lagen genom att göra den verklig och aktiv i sina lärjungars liv. Det han önskar för alla sina efterföljare är att de gör buden och undervisar andra att också göra dem. Att på detta sätt leva ut hans liv är att bli ansedd stor i hans rike. Och det är genom sina lärjungars liv som Jeshua låter lagen bli uppfylld.

Jeshuas ord upprepar bara vad som om och om igen påstås i Tanach. Med avseende på lagen undervisar Gud sitt folk att buden ska ”vaktas” eller ”hållas” för att de ska kunna ”göras” – ”hålla och göra” blir en upprepad refräng i Guds tal till Israel.¹⁹ Dessutom är det genom att vakta och hålla lagen för att fullgöra buden som man avskiljs för Gud. Och att bli avskild för Gud innebär att bli ”helig”.²⁰ Om vi ska bli heliga som han är helig²¹ kommer vårt levnadssätt att bli att göra vad han har befallt. Att göra vad han har befallt är verkligen ett bevis för vår kärlek till honom, för när Jeshua sade, ”Om ni älskar mig håller ni mina bud”²² upprepade han bara vad hans Fader hade sagt alltigenom Israels historia.²³

När alltså Jeremia lovar ett ”nytt förbund” med Israel i vilket lagen är skriven i hjärtat, profeterar han att nationen som helhet en dag skulle leva ut lagens rättfärdighet. Det var förvisso denna tanke som Paulus hade i åtanke då han såg fram mot den tid när ”hela Israel ska bli frälst”.²⁴

Att denna nationella väckelse i tro är vad Jeremia avser bevisas genom det språk han använder för att beskriva den upprättade nationen:

¹⁸ KJV (King James Version) är korrekt: ”but whosoever shall *do* [göra] and teach them, the same shall be called great in the kingdom of heaven.” Likadant i NIV (New International Version): but whoever *practices* [praktiserar] and teaches these commands will be called great in the kingdom of heaven.” NRSV (New Revised Standard Version) är också bra: “but whoever *does* [gör] them and teaches them will be called great in the kingdom of heaven.”

¹⁹ 2 Mos 15:26; 3 Mos 20:22; 22:31; 5 Mos 4:6; 7:11-12; 11:22; 29:9.

²⁰ Rotbetydelsen av קדש, *kadash*, innebär ”att avskiljas från det som är oheligt” och hänför sig i Tanach först och främst till tabernaklet/templet och prästerna och i förlängningen till Israels folk som prästnation och där Gud tar sin boning. Att bli ”helig” innebär att ”avskiljas från det oheliga” och ”att vara helig inför Gud” innebär att ”vara avskild för Gud” eller att vara i en sådan ställning som passar för Guds boning.

²¹ 3 Mos 11:45; 19:2; 20:26. Jfr 1 Petr 1:15-16.

²² Joh 14:15.

²³ 2 Mos 20:6; 5 Mos 5:10; 7:9; 11:1, 22; 30:16; Jos 22:5; Neh 1:5; Dan 9:4. Jfr Joh 15:10; 1 Joh 2:3; 5:3.

²⁴ Rom 11:26.

Då skall de inte mer behöva undervisa varandra, ingen sin broder och säga: ”Lär känna HERREN!” Ty alla skall känna mig från den minste till den störste, säger HERREN.²⁵

Vad som ofta undgår vår uppmärksamhet är att Jeremia använder ordet ”känna” i betydelsen av förbund. ”Känna” kan i de semitiska språken betyda mer än en intellektuell övning. Att äktenskapliga relationer innefattas i termen ”känna”, som i ”Adam kände sin hustru”,²⁶ visar oss att ordet självt kan betyda relation. Ett närmare studium av ordet i förbundstexter från det gamla Främre Orienten visar att det användes för att beskriva förbundslojalitet. Vi kan exempelvis läsa från ett hettitiskt fördrag:

Och du Hugganas, känner bara Solen angående herravälde: också min son om vilken jag, Solen, säger: 'Alla borde känna denne ...' du Hugganas lär känna honom! Dessutom, dessa som är mina söner, hans bröder, eller mina bröder lär känna som broder och anslut dig. Dessutom, ... lär inte ... känna en annan herre. Lär bara känna Solen! Dessutom, lär inte känna någon annan!²⁷

”Att känna” någon i ett förbundssammanhang är att vara ”lojal mot den personen inom förbundsrelationen” och mot ingen annan. Denna betydelse verkar klart vara fallet i ett antal texter i Tanach. Lägg exempelvis märke till Hos 13:4.

Jag är Herren, din Gud, ända från Egypten. Du känner ingen annan Gud än mig, ingen kan rädda utom jag. (Bibel2000).

Att Gud ”känner” bara Israel innebär att han inte har ingått förbund med någon annan nation.

Endast er har jag känt som mitt folk av alla jordens släkter, därför skall jag också straffa er för alla era missgärningar.²⁸

Jeshua använder ordet ”känna” på detta sätt när han påstår:

Men då skall jag säga dem sanningen: Jag har aldrig känt er. Gå bort ifrån mig, ni laglösa!²⁹

När vi därför hör Jeremia säga att ingen kommer att behöva undervisa nationen Israel och säga ”lär känna Herren” bör vi förstå att detta betyder att ingen kommer att behöva nödga Israel att vara lojal mot Herren i förbunds betydelse, för alla kommer att ”känna” honom. Det innebär att vara honom trogen i en förbundsrelation, från den minste till den störste.

Men enligt Jeremia är denna nationella väckelse, som kännetecknas av nationell förbundstrohet mot Gud, till sin kärna resultatet av syndernas förlåtelse.

Ty jag skall förlåta deras missgärningar och deras synder skall jag inte mer komma ihåg.³⁰

²⁵ Jer 31:34.

²⁶ 1 Mos 4:1.

²⁷ H.B. Huffman, ”The Treaty Background of Hebrew יָדַע ”, *BASOR* 181 (1966), 31-37. För ytterligare data om användning av יָדַע vid förbund, se H.B. Huffman and S.B. Parker, ”A Further Note on the Treaty Background of Hebrew יָדַע ”, *BASOR* 184 (1966), 36-38. Goetze, ”Hittite *sek-/sak* (Legally) Recognize in the Treaties”, *JCS*, 22(1968-69), 7f. tar avstånd från Huffmans upptäckter, liksom också Botterweck gör, ” יָדַע ” i *TDOT*, 5.478.

²⁸ Amos 3:2.

²⁹ Matt 7:23.

³⁰ Jer 31:34.

Förlåtelsens realitet, den underbara gåva som kommer genom tro på Guds Messias blir nationens egendom, inte bara kvarlevans. Här kommer fullbordandet av den profetiska rösten till Israel som lovade att i Guds slutliga seger skulle hon verkligen bli hans folk och han skulle bli hennes Gud.³¹

Vad har vi då lärt oss genom att se närmare på Jeremia 31 och hans användning av uttrycket ”nya förbundet”? För det första är detta förbund med nationen Israel och kommer inte att uppfyllas förrän hela nationen som helhet har Lagen skriven i hjärtat. För det andra kommer manifestationen av det uppfyllda ”nya förbundet” att ske när Israel som nation vandrar i förbundstrohet mot Gud, vilket innebär att hon lever ut Lagen som är skriven i hennes hjärta. Paulus har lärt oss att ett sådant erkännande av Lagen medför att man tar emot Jeshua som Messias för Messias är själva målet för Lagen. För det tredje är hela grunden för det ”nya förbundet” Messias återlösningsverk för det är genom hans offer som synder blir förlåtna.

Vi kan nu tydligare förstå vad Jeshua menade när han förklarade att vinet vid *Pesach*måltiden symboliserade hans död, beskrivet som ”det nya förbundet i mitt blod”³² Genom dessa strategiska ord förklarade Jeshua att det medel genom vilket det ”nya förbundet” med Israel skulle förverkligas var hans egen offerdöd. Alldeles som *påsk*klammets blod var återlösningsstecknet på dörrposterna i varje israelitiskt hem, så skulle Jeshua dö för sitt folk och genom hans lidande skulle de helas. Jeshua fastslår utan tvetydighet att uppfyllandet av det ”nya förbundet” som utlovats av Jeremia skulle förverkligas genom hans död. Detta som var en dårskap för grekerna och en stötesten för judarna skulle i själva verket framkalla nationens förnyelse.

Hade Paulus samma syn på det ”nya förbundet”? Gav han Jeremias ord dess historiska, bokstavliga betydelse, eller omtolkade han dem typologiskt och gav dem en ny innebörd – ett slags allegoriskt *sensus plenior* eller ”djupare mening” som varit okänt innan han skrev?

Då det blivit vanligt inom den kristna kyrkan att antyda och till och med påstå att Paulus har gett ny innebörd åt Jeremias ”nya förbund”, leder en sådan hermeneutik i bästa fall till förvirring och i sämsta fall till dålig teologi. Om Paulus inte har tagit Jeremias ord på det sätt han avsett, hur kan vi då lita på hans användning av Tanach i allmänhet? Och om vi antar att Paulus på något sätt fått direkt uppenbarelse från Gud om att Jeremias ord skulle förstås med en innebörd som var annorlunda än då han fick dem, skulle vi på samma sätt förvänta oss att detta skulle bekräftas genomgående i Skrifterna. För den enda måttstock vi har om vad som verkligen är från Gud är att det stämmer överens med den uppenbarelse han redan gett. Men om Paulus är det enda vittnet till en sådan innebörd, förblir hans ord obekräftade och kan inte tas emot. Det är bara med två eller tre vittnens utsago som en sak kan avgöras.³³

Det är tvärtom tydligt att Paulus använder den historiska, bokstavliga hermeneutiken när han citerar Tanach. När han därför hänvisar till det ”nya förbundet” har han Jeremias avsikt i åtanke.

³¹ Jer 24:7; 32:38; Hes 11:20; 34:30; 37:23, 27; Sak 8:8; 2 Kor 6:16; Hebr 8:10.

³² Luk 22:20, jfr Matt 26:28; Mark 14:24.

³³ 5 Mos 19:15; Matt 18:19; 2 Kor 13:1.

Förutom Paulus citat av Jeshuas ord vid påskmåltiden³⁴ som han tillämpar för observans av högtiden av Jeshuas lärjungar, är hans enda andra referens³⁵ till det ”nya förbundet” i 2 Kor 3:6, i vilket han identifierar sig själv och sina medarbetare som ”tjänare åt ett nytt förbund”. I denna kontext sätter han sin egen tjänst i kontrast till Mose, precis som Jeremia gjorde. Mose tjänst möttes med uppror och olydnad av folket, inte därför att hans budskap var fel utan därför att själva kärnpunkten i Lagen, Messias, var beslöjad för dem. Och den var dold för dem därför att de saknade tillitsfull tro. Paulus hade samma budskap som Mose, men skillnaden på framgång i hans tjänst i motsats till Mose var ett verk av Anden som upplyste hjärtana på sina utvalda och drog bort slöjan så att de kunde se Messias. Paulus förstod att hans tjänst var gryningen av det ”nya förbundet”, den tid då Israel skulle upprättas som nation till en äkta tillbedjan av Gud. Därför använder han termen med exakt samma innebörd som Jeremia avsåg. Genom att ta Jeshuas ord om att det ”nya förbundet” skulle förverkligas i hans blod, var Paulus, genom att predika Jeshua, en tjänare av det ”nya förbundet”. Det var genom denna förkunnelse som nationen slutligen skulle återupprättas.

Men hur innefattade det ”nya förbundet” icke-judarna? Om det ”nya förbundet” uppfylls först i den slutliga upprättelsen av Israels nation som en laglydig nation genom tron på Messias, var kommer då icke-judarna in? Är icke-judarna medlemmar i det ”nya förbundet” också?

Svaret är ”ja” men den förklaring som Paulus ger oss i denna fråga kan kanske ställa till förvirring hos en del. Eftersom Kyrkan under så många år har sett sig själv som sammanfattningen av ”Guds rike” och som det ”nya förbundsfolket” kan det vara svårt att höra att ett av syftena med icke-judarnas frälsning är att väcka avund i Israel. Precis som Jeshua kom som tjänare för att framkalla Guds härlighet, så har insamlingen av nationerna som ett av sina syften Israels återvändande till sin Gud.

I sin förklaring till varför Israel hade förkastat Jeshua som sin Messias gör Paulus detta klart. Romarbrevet 9-11 innehåller hans klassiska påstående om Israels otro. Han tillskriver det ett antal saker, men i sin slutliga analys erkände Paulus att en gudomlig ”hårdhet” hade drabbat Israel för att löftet om frälsning skulle gå vidare till icke-judarna. Men denna insamling av icke-judar var för Paulus inte slutet på historien; snarare var det så att genom insamlandet av icke-judarna skulle Israel själv provoceras till avund och skulle återvända till sin Gud i tro.

Jag frågar nu: Inte har de väl snubblat för att de skulle falla? Visst inte. Men genom deras fall har frälsningen kommit till hedningarna, för att detta skulle väcka deras avund.³⁶

Lägg noga märke till det skäl som Paulus ger i denna kontext till varför frälsningen har kommit till hedningarna: frälsningen har kommit till hedningarna ”för att väcka deras (Israel) avund”. Insamlandet av hedningarna är verkligen en betydelsefull uppfyllelse av det abrahamitiska förbundet och helt nödvändigt för att bevisa Guds trofasthet. Insamlandet av

³⁴ 1 Kor 11:25.

³⁵ Jag intar ställningen att inte Paulus skrev Hebreerbrevet. Om han gjorde det borde referenserna till det ”nya förbundet” i kapitel 8 i detta brev också tillskrivas honom.

³⁶ Rom 11:11.

hedningarna från nationerna anses i själva verket som den slutliga segern av löftet till Abraham och uppfyllelsen av den ”hemlighet” som finns i evangeliet.³⁷

I Paulus framställning om Israels framtid här, leder likväl hedningarnas frälsning till Israels avund vilket sätter henne i rörelse på nationell nivå (Rom 11:26, ”så hela Israel skall bli frälst”) till tro på Jeshua, och som följd av det till upprättelse inför Gud. Enligt Paulus förståelse är hedningarnas frälsning i en mening ett medel till ett slut. ”Hedningarnas fulltalighet” är inte den sista satsen i den gudomliga symfonin. De icke-judiska troende utför en tjänares roll att föra till målet för det ”nya förbundet” i vilket Israel kommer fram till sin egen rättmätiga position inom Guds förbundsloften.

Antisemitismen står alltså i rak motsats till detta gudomliga uppdrag. Hur kan Israel ledas till avund genom hat? Gör Kyrkan, uppriktigt sagt, anspråk på att vidga apostelns hjärta genom sin undervisning att den har ersatt Israel? Bekände inte aposteln att han gärna skulle ta på sig Guds förbannelse om detta på något sätt skulle kunna ge frälsning åt hans judiska bröder?³⁸ Hur kan Kyrkan påstå att den följer Paulus undervisning när den hellre självbelätet porträtterar sig själv som A och O för Guds frälsningsplaner och sedan fullständigt utesluter judarna?

Men Gud vill inte låta sig hindras i sina planer eller på något sätt avledas från sina syften. I dessa sista dagar finns det nu en växande underström av kristna som erkänner, många för första gången och från sitt eget personliga studium av Guds ord, att vad som sagts dem genom århundradena är fel – Gud har aldrig avsett att hans Torah, hans nådefulla undervisning i rättfärdighet skulle försummas eller anses upphävd. Dessutom ger denna växande medvetenhet om storheten av Guds vägar upphov till ett nytt erkännande av Israels folk och land, den vision blir på nytt levande som ser Israel som Guds eviga folk, och som den nation för vilken Gud inte vill låta sig hindras av något för att föra henne tillbaka till sig själv.

Det är naturligtvis självklart att den nuvarande staten Israel och det sätt på vilket denna moderna stat fungerar inte alls är besläktad med det som Jeremia profeterar. De flesta inser att Israel i dag i själva verket sätter sin tillit till ”hästar och vagnar”,³⁹ och inte till sin Gud. Men i uppvaknandet av Guds folk för dessa eviga sanningar finns det också en förståelse för att Guds rike måste till sist slutligen få sin plats i Jerusalem, för det är bara från Sion som Lagen skall gå ut.⁴⁰ Detta blir höjdpunkten för Guds återlösande syften helt och hållet inom Israels återlösta folk, med Jeshua, Davids Son som sin profet, präst och kung. Det är denna profetiska tavla som fångar sinnena hos Torah-väckta troende, för det är till detta som frälsningshistorien skyndar fram – detta och ingenting annat. Jag avser inte att med denna beskrivning av det ”nya förbundet” på något sätt vilja antyda att icke-judiska troende på något sätt är ”andra klassens” medborgare i Guds rike eller i någon mån mindre viktiga och värdefulla för Gud än den utvalda nationen Israel. Det är precis det motsatta: Paulus talar i otvetydiga termer om att

---

³⁷ Rom 16:25-27.

³⁸ Rom 9:3.

³⁹ Jes 31:1; Ps 20:8.

⁴⁰ Jes 2:3; Mika 4:2.

Israel inte är komplett utan hedningarnas insamlande,⁴¹ för detta är uppfyllelsen av det abrahamitiska förbundet.⁴²

Jag menar inte heller antyda att icke-judiska troende på något sätt inte skulle erkännas som medlemmar i det ”nya förbundet”. För det ”nya förbundet” säkrades på varje sätt genom Jeshuas ankomst och i synnerhet genom hans död, uppståndelse, himmelfärd och förbön. Därför är alla som är ”i Messias” medlemmar i det ”nya förbundet”, för de har Lagen skriven i hjärtat (genom tro) och har Guds Ande boende i sig, genom vilken Guds ord kommer till dem i kraft. Dessutom har de erfarenhet av syndernas förlåtelse som är kännetecknen för det ”nya förbundet”. Enligt Paulus egna ord har de icke-judiska troende blivit ”inypade” och på så sätt ”slutit sig till”⁴³ Israel så mycket att varje icke-judisk troende kan kalla Abraham sin Fader.⁴⁴ Alla har nu del i ”Israels samvälde” därför att alla har ”kommit nära”.⁴⁵

Men som det ”nya förbundets” tjänare, det vill säga, de som inom Guds outgrundliga plan faktiskt vill verkställa Israels avund och påföljande frälsning, är de troendes församling i dag ”förstlingsfrukten” av förbundet,⁴⁶ inte dess fullbordan. Framtiden väntar på dess slutliga och avgörande uppfyllelse när ”hela Israel ska bli frälst”. Först när Juda hus och Israels hus är ett igen kommer ”Guds Israel”, det ”nya förbundet” att bli komplett och helt.

Till dess är det ”nya förbundet” ett ”redan nu-men ännu inte” i den meningen att alla som kommer till tro på Messias är medlemmar av detta förbund som väntar på sin fulländning vid Israels slutliga frälsning. Detta är, som jag ser det, Paulus förståelse av det ”nya förbundet”.

Men vad menar Paulus då han använder termen ”gamla förbundet”? I 2 Kor 3:14 hänvisar Paulus till sina judiska bröder som ännu inte hade kommit till tro på Messias. Han skriver:

Men deras sinnen blev förstockade. Än i dag finns samma slöja kvar när gamla förbundets skrifter föreläses, och den tas inte bort, först i Kristus försvinner den.

I vår tid, som jag tidigare noterat, menar man vanligtvis att ”gamla förbundet” betyder ”Gamla testamentet” eller Bibelns böcker från Första Moseboken till Sakarja.⁴⁷ Men Paulus kunde inte hänvisa till det ”Gamla testamentet” genom detta uttryck, därför att det inget annat

---

⁴¹ I tredje och fjärde kapitlen av Efesierbrevet gör Paulus det klart att Messias kropp är sammansatt av både judar och hedningar och att var och en spelar en strategisk roll i det hela. Han använder metaforen om en kropp i vilken alla lemmarna har en betydelsefull roll och att kroppen därför inte är komplett och att utan varje lem fungerar den inte som den bör göra. Ur en lokal församlings synvinkel förstås detta vanligtvis som att det har att göra med varje församlingsmedlems bidrag med andliga gåvor för helhetens skull. Detta är naturligtvis sant, men kontexten visar på en större bild där jude och hedning är förenade tillsammans in Messias kropp som en helhet. Metaforen om kroppen används alltså av Paulus mera som uttryck för kroppens enhet än som uttryck för den lokala församlingen. Paulus visar här att Israel som Guds utvalda folk inte är komplett i och av sig själv, ty hennes uppdrag har alltid varit nationernas insamling. Det är när nationerna är samlade i Israel och ansluter sig själva till sin Gud och Messias som Israel har uppfyllt sin gudagivna roll. Skild från troende icke-judar är alltså Israels roll fortfarande inte uppfylld.

⁴² ”I dig skall alla släkter på jorden bli välsignade”. Jfr 1 Mos 12:3; 22:18; 26:4 m.fl.

⁴³ Lagg märke till språket i Jes 56:3, ”Den främling som har slutit sig till HERREN skall inte säga ...”

⁴⁴ Rom 4:11f.

⁴⁵ Ef 2: 12-13.

⁴⁶ 1 Kor 15:16-23.

⁴⁷ Den ursprungliga ordningen av Bibelns böcker är annorlunda; den kristna Bibeln följer inte de hebreiska Skrifternas ursprungliga ordning.

fanns som han kunde jämföra Tanach med i termer av en samlad grupp kanoniska böcker. Med andra ord, det fanns inget ”Nya testamente”, så att hänvisa till Tanach som ”Gamla testamentet” skulle ha varit meningslöst.

Men var det så att han satte Lagen i kontrast till det ”nya förbundet” och använde ”gamla förbundet” för att hänvisa till den mosaiska lagstiftningen? Det kan knappast vara fallet, som vi sett ovan, av det enkla skälet att det ”nya förbundet” så som Jeremia skildrar det innebär att Lagen skrivs på Israels hjärta. Det ”nya förbundet” inkluderar Lagen – det upphäver den inte eller står emot den.

Vad menar då Paulus med termen ”gamla förbundet”? För det första, Paulus jämför Mose budskap till ett folk med hårda hjärtan med sitt eget evangeliska budskap till korintierna som tog emot det i tro.⁴⁸ Han gör klart att skillnaden inte ligger i budskapet utan i hjärtana på dem som tar emot budskapet. Orsaken till att Israel under Mose tid inte tog emot budskapet är att det var beslöjat så att Messias härlighet var dold för dem och därför blev deras hjärtan förhårdade.

Vad Paulus ser i sina bröder som förkastade Jeshua är att samma hårdhet i hjärtat finns kvar när de läser Lagen varje sabbat. I stället för att i Lagen finna Messias på vilken den pekar,⁴⁹ läser de Lagen snarare som själva skälet till att förkasta honom. Först när de vänder sig till Jeshua i tro lyfts slöjan bort, och härligheten (som de inte kunde se i Mose ansikte därför att det var beslöjat) blir synlig.

Paulus användning av ordet ”gammal” (*παλαιος*, *palaios*) för att modifiera ”förbund” bär samma betydelse som när han talar om den ”gamla människan”.⁵⁰ I detta fall beskriver Paulus en person före tron, innan utgjutandet av Anden i hans liv som ett Guds barn. I den ”gamla människan” är det omöjligt att behaga Gud därför att den ”gamla människan” är syndens slav. ”Gammal” och ”ny” hos Paulus jämför i allmänhet tiden innan man kommit till tro på Messias med tiden som följer den sanna tron, och det sätt att leva som var och en visar.⁵¹ Dessutom, precis som Paulus sammanlänkar ”gammal” och ”ny” i Romarbrevet 7 med ”bokstav” och ”Ande”, gör han samma sammankoppling här. Det ”gamla” karakteriseras av ”bokstaven”, det ”nya” av ”Anden”.

Vad Paulus visar oss genom sin användning av uttrycket ”gamla förbundet” är att han har verkligen förstått och följt Jeremia. För Jeremia talar om det förbund som slöts med Israel vid tiden för uttåget som ett förbund som de bröt, medan framtidens ”nya förbund” karakteriseras av en anslutning i tro. Paulus drar samma parallell: det ”gamla förbundet” är den Torah som faller i hårda hjärtan, förkastas och karakteriseras av den livlösa ”bokstaven”, det ”nya förbundet” är den Torah som skrivs i hjärtan av kött, som tas emot i tro och resulterar i ett liv i ”Anden”. Skillnaden ligger inte i Lagen eller i det givna budskapet utan i förmågan att ta emot det i tro. Det ”gamla förbundet” är alltså då man läser Lagen (Guds uppenbarelse) utan tro och därför utan Anden, vilket får till resultat att man missar det messianska budskapet. Det ”nya

⁴⁸ En mer komplett utläggning av 2 Kor 3 och texter i samband med ämnet kommer i min nästa bok, *Letters*.

⁴⁹ Rom 10:4, ”För Jeshua är Lagens mål ...” [SFB liksom Bibel2000 har valt att översätta grekiskans *τελος*, *telos* med *slut* en tolkning som författaren inte delar.].

⁵⁰ Rom 6:6; Ef 4:22; Kol 3:9.

⁵¹ Herman Ridderbos, *Paul: An Outline of His Theology* (Eerdmans, 1975), 63.

förbundet” innebär läsning och mottagande av Lagen (Guds uppenbarelse) med tro genom Anden som alltid får till resultat att man ser och tar emot uppenbarelsen om Messias.

För Paulus är den avgörande skillnaden mellan de två borttagandet av slöjan, något som bara Anden kan göra. Men sedan slöjan en gång har tagits bort och man ser Guds härlighet lysa på Messias ansikte för det med sig totalt accepterande. Detta är utan tvivel för Paulus förverkligandet av det ”nya förbundet” i individens liv, något han trodde skulle hända med Israel på en nationell nivå under de sista dagarna.

Vi ser alltså att ”gammal” och ”ny” när man tillämpar det på förbundet inte talar så mycket om tid eller om generationer (”gammal”, som i ”för länge sedan” och ”ny” som i ”nu gällande”) som det talar om tro eller frånvaro av tro. Det är självklart att det ”nya förbundet” kommer bara att förverkligas till fullo vid den slutliga frälsningen av Israels nation, men alltigenom tidens generationer så har alla de som kommit till tro på Messias och förtröstat på Gud för sin eviga frälsning gått in i det ”nya förbundet” som förstlingsfrukter av den slutliga skörden. Som sådana har var och en Lagen skriven i sitt hjärta och har bekänt en sann och orubblig trohet mot Gud som sin Herre och Konung och har fått förlåtelse för synd genom Jeshuas offer. Däremot har alla i varje generation som har förkastat evangeliets kallelse och som har avvisat budskapet om nåd, demonstrerat sin delaktighet i det ”gamla förbundet”. De handlar som Israel gjorde när hon förkastade Guds ord genom Mose och började tillbe guldkalven och den gud den representerade. För Paulus är ”gammal” och ”ny” inte tidsbundet utan trosbundet.⁵²

---

⁵² Vad gäller ”gamla förbundet” och ”nya förbundet” har jag Dr Robert Rayburn att tacka för hans avhandling i ämnet. Han slutar sitt avsnitt om ”gamla/nya testamentets” terminologi i 2 Kor 3 med följande sammanfattning: ”Om de två förbunden enligt vår uppfattning tolkas enligt hela avsnittets (2:14-4:6) betydelse blir det klart att skillnaden mellan det nya förbundet och det gamla förbundet inget har att göra med skillnaden mellan situationen innan Kristus kom och situationen efter, eller mellan religionen och uppenbarelsen före Kristus och den som kom efter. Det är snarare skillnaden mellan kött och Ande, mellan den gamla människan och den nya människan, mellan död och liv, mellan fördömelse och rättfärdiggörelse och mellan skuld och förlåtelse av synd.” Robert S. Rayburn, *The Contrast between the Old and new Covenants in the New Testament* (Doctoral Thesis, Univ. of Aberdeen, 1978) 395-96.

Kapitel 5

Paulus och mötet i Jerusalem (Apg 15)

”Till och med apostlarna medgav att Lagen var en börda som ingen kunde bära!” Ett sådant påstående karakteriserar en vanlig uppfattning om Lagen – en som grundas på en lika vanlig tolkning av Apg 15 och mötet i Jerusalem.

Men vi behöver åter se på Apg 15 och det beslut som togs vid det apostoliska möte som man sammankallat till i Jerusalem. Vilken var frågan för dagen? Vad hade först och främst föranlett behovet av mötet? Och hur skulle apostlarnas beslut tolkas? Vad säger allt detta oss om Lagens plats hos Jeshuas första efterföljare?

5.1 Kärnfrågan vid mötet i Jerusalem

De första verserna av Apostlagärningarna 15 ger oss en klar bild av den kärnfråga som mötet i Jerusalem skulle konfronteras med:

Några som hade kommit ner från Judeen började lära bröderna att de inte kunde bli frälsta om de inte lät omskära sig enligt seden från Mose. När det nu uppstod oenighet och Paulus och Barnabas kom i allvarlig tvist med dem, beslöt man att dessa två och några andra av dem skulle fara upp till apostlarna och de äldste i Jerusalem för att överlägga med dem om denna stridsfråga.⁵³

Frågan att behandla var om någon som inte var jude kunde bli frälst. För att uttrycka det på ett annat sätt: Hur kunde en icke-jude bli förbundsmedlem tillsammans med Israel och få del av förbundets välsignelser? Den allmänna tron hos de judiska sekterna på Paulus tid var att bara judar hade en plats i den kommande världen eftersom Gud hade slutit ett välsignelseförbund med Israel och ingen annan nation.

Hela Israel har plats i den kommande världen.⁵⁴

Detta centrala teologiska axiom visar att från rabbinernas perspektiv kunde en icke-jude säkra en plats i den kommande världen bara genom att bli jude. Rabbinerna lärde att detta var möjligt genom att bli proselyt, en ritual grundad helt och hållet på deras regler men utan någon grundval i Torahn själv. Den tillagda frasen ”enligt seden från Mose”⁵⁵ i början av Apg

⁵³ Apg 15:1-2.

⁵⁴ m. Sanhedrin 10:1.

⁵⁵ τὸ εἶναι τὸ Μωϋσῆος (*to ethei to Mouseos*), ”enligt seden från Mose” finns bara här i de apostoliska Skrifterna men kan jämföras med liknande uttryck i Apg 6:14 (”de seder som Mose har gett oss”) och Apg 21:21 (”att avfalla från Mose och säger till dem att de inte skall omskära sina barn eller leva efter våra seder”). Uttrycket ”judarnas seder” finns i Apg 26:3 och ”våra seder från fäderna” i Apg 28:17. På andra ställen i Apostlagärningarna används ordet ”sed” (ἔθος, *ethos*) för att beteckna kulturellt betingade seder (romerska seder i Apg 16:21; 25:16 såväl som personliga seder (Paulus, Apg 17:2 [se grek.]).

15 kan peka på det faktum att oenigheten mellan Paulus och Barnabas inte var över vad den skrivna Lagen föreskrev för icke-judarna utan om de Vises ytterligare tillägg skulle gälla också för dem.

När alltså männen från Judeen lärde att ”de inte kunde bli frälsta, om de inte lät omskära sig enligt seden från Mose”, tillämpade de helt enkelt den standardteologi som var rådande på den tiden. Detta är vad Mötet handlade om: Hade hela Israel en plats i den kommande världen? Behövde därför icke-judarna böja sig för den proselyt ritual som uppfunnits av människor, så att de i enlighet med rådande teologi skulle kunna försäkra sig om evigt liv, det vill säga, bli frälsta?

Ingenstans i Guds ord talas det om en ceremoni för icke-juden att bli proselyt. Lagen anger i själva verket mycket tydligt att den icke-jude som bor på platsen skall tas emot just som en sådan – en icke-judisk person som hade slutit sig till Israel och hennes Gud. Om Gud ville att den troende icke-juden skulle bli jude genom någon slags konverteringsritual skulle det inte finnas något skäl för en vers likt den i 4 Mos 15:16:

Samma lag och samma rätt skall gälla för er och främlingen som bor hos er.⁵⁶

Det faktum att Gud inte föreskriver en metod för att bli proselyt i Skrifternas heliga text visar oss att det rabbiniska sättet att värva proselyter var helt och hållet en mänsklig konstruktion.

Likväl befäller Lagen att manliga individer ska omskäras som ett tecken på förbundet mellan Gud och Abrahams avkomlingar. Men det är här som vattnen blir grumliga. Omskärelsen hade blivit det centrala elementet i den rabbiniska ceremonin för proselyter, och icke-judarna blev omskurna, inte för att uppfylla Lagens krav utan för att rätta sig efter det rabbiniska yrkandet om att bli proselyter. Eftersom icke-judarna lärdes att de bara kunde komma in i förbundet genom ”att bli judar” genom en ritual av mänsklig konstruktion var de också utsatta och trodde att deras ställning som judar var grunden för deras frälsning snarare än tro på Gud och hans Messias.

Frågan var en statusfråga. Vilken status kvalificerade en person till att försäkras om en plats i den kommande världen – etnicitet eller tro? Vad var väsentligt för frälsning: ställningen som jude eller ställningen av att vara ”i Messias”? Paulus och de andra apostlarna vid mötet i Jerusalem var enhälligt överens om att ens etniska status inte hade någon som helst betydelse för ens frälsning. Kruxet var tron inte etniciteten.

5.2 Är Lagen en börda som ingen kan bära?

De övervägande tolkningarna av Apg 15 lägger dock inte vikten vid denna huvudfråga om hur icke-judarna skulle mottas i Messias kropp, utan på om Lagen har någon relevans för deras liv i tro. En sådan tonvikt inte bara missar öppningsorden i kapitlet utan signalerar den teologi av anti-Torah som ligger latent i den historiskt kristna kyrkan. Det som Lukas gett oss som en historisk beskrivning av hur apostlarna tog itu med den rabbiniska teologin i sin tid har blivit en av de primära texterna som används för att tala nedsättande om Lagen.

⁵⁶ Jfr också 2 Mos 12:49 och 4 Mos 15:29.

Inte bara öppningsorden i kapitlet berättar för oss vilken den verkliga frågan var, utan språket hos apostlarna själva visar också att de hade att göra med den tidens dominerande teologi. I synnerhet konfronterade de det sätt på vilket den muntliga Lagens människotillverkade regler hade sammanvävts med den skrivna Lagens tolkning och tillämpning så att de två i många fall hade blivit omöjliga att skilja från varandra.

Till och med den tidiga rabbiniska tradition som uttrycks i *Pirkei Avot* visar att tolkningar av Lagen i strid mot den vedertagna *halachan* ansågs som en allvarlig överträdelse:

R. Eleazar, Modiiten sade: Den som vanhelgar heliga ting och föraktar högtiderna och som skämmer ut sin broder offentligt och upphäver vår fader Abrahams förbund, och ger tolkningar åt Lagen som inte är i enlighet med *halacha* (כהלכה שלא), även om han har Lagen och goda gärningar har han ingen del i den kommande världen.⁵⁷

Dagligt liv styrdes mer och mer av ett system sammansatt av rabbinisk teologi allteftersom den skrivna texten fick lager på lager av de ledande auktoriteternas etablerade *halacha*. Det var in i denna miljö som apostlarna fann sig själva pressade att ge ett utslag om icke-judarnas ställning. Och när de gjorde det, talade de ett språk som identifierade deras ansträngningar att skilja mellan Guds eviga inspirerade ord och de mångåriga traditioner som hade lagts på det.

I det första av de tal som är upptecknade i vårt kapitel använder Petrus ett språk som signalerar en viktig nyckel till dess tolkning. Sedan han påmint sina åhörare att han hade varit den apostel som först hade sänts till icke-judarna och att han hade bevittnat Andens bevis på dem medan de fortfarande var icke-judar, säger han:

Varför vill ni då fresta Gud och på lärjungarnas axlar lägga ett ok, som varken våra fäder eller vi själva har kunnat bära? Nej, vi tror att vi på samma sätt som de blir frälsta genom Herren Jesu nåd.⁵⁸

Här gör Petrus flera viktiga påståenden som är centrala för vår förståelse av hans ord. Lägg först märke till att han sätter emot varandra det ”ok som varken våra fäder eller vi själva har kunnat bära” med frälsning genom tro. Icke-judarna har blivit frälsta och benådade med Guds närvaro (bevisat genom Anden) på grund av sin tro, inte därför att de förändrat status från icke-jude till jude. Det ok som de fariseiska lärarna ville lägga på dem var enligt Petrus uppfattning stridande mot frälsning grundad på Guds nåd.

Här finns en central fråga som är direkt relaterad till avsnittets riktiga tolkning. Skulle Petrus ha hänvisat till den skrivna Lagen som ett ok som ”varken vi eller våra fäder har

⁵⁷ *m.Avot* 3:11 (3:15 i R. Travers Herford, *Pirkei Aboth: The Ethics of the Talmud: Sayings of the Fathers* [Schocken, 1962] och Shlomo P. Toperoff *m.Avot: A Comprehensive Commentary on the Ethics of the Fathers* [Aronson, 1997] medan i Charles Taylor, *Sayings of the Fathers* [KTAV, 1969] är det nummer 3:17). Uttrycket ”inte enligt *halacha*” saknas i några manuskript men tycks nödvändigt för att göra meningen fullständig eftersom att ge tolkningar till Lagen, något som varje Vise gjorde, inte kunde ha ansetts fel. Vad detta uttryck skulle antyda är att det kom en tid när en växande fraktion inom judendomen uttryckte *halacha* i motsats till de regler föreslagna av Sanhedrin, och dessa ansågs vara ett sådant hot att de bedömdes som heretiska. Parallelltexter till dessa *Sayings* är: *Sifre* på 4 Mos 15:31 (2:169-70 i Neusners översättning), b. *Sanhedrin* 99a-b, *m. Avot according to Rabbi Nathan*, kap. 26).

⁵⁸ Apg 15:10-11.

kunnat bära”? Det vanliga svaret från kristna uttolkare är ett rungande ”ja”. Om vi utgår från att judarna på den här tiden trodde att deras frälsning kunde vinnas genom fullständig lydnad för Lagen, tolkas Petrus påstående som en ekande deklaration mot det omöjliga i frälsning genom gärningar.

Men Mötet debatterade inte om man vann frälsning genom gärningar. Ingen, inklusive männen från Juda som insisterade på att icke-judarna skulle bli proselyter, trodde att någon fick en plats i den kommande världen genom en fullständig anslutning till Lagen. Som jag redan noterat var den rådande uppfattningen att en plats i den kommande världen var Guds nåderika gåva till varje israelit som medlem av förbundsationen.

Om Petrus dessutom beskrev den skrivna Lagen genom att kalla den ett ”ok som varken vi eller våra fäder har kunnat bära”, då sätter han Skrifterna och det sanna evangeliska budskapet i motsats. Men vi vet att Petrus inte gjorde detta. Hans budskap om det evangelium som gavs vid den historiska *Shavuot* (Apg 2) är det rena evangeliet. Efter att i sitt budskap ha bevisat att Jeshua var den utlovade Messias säger Petrus till slut:

Omvänd er och låt er alla döpas i Jesu Kristi namn, så att era synder blir förlättna. Då skall ni få den helige Ande som gåva. Ty er gäller löftet och era barn och alla dem som är långt borta, så många som Herren vår Gud kallar.⁵⁹

Lägg dock märke till att Petrus fullständiga budskap är grundat på Tanach. Han visar från Skrifterna (psalmer) att Messias skulle lida och uppresas från de döda och att det var genom detta Messias verk som löftet om frälsning till Israel, såväl som till nationerna (som getts i förbundet med Abraham som vi finner i Första Moseboken), skulle verkställas. Långt ifrån att sätta Lagen emot budskapet om frälsning genom tro, grundar Petrus sitt evangelium på Lagen.

Petrus är inte ensam om att bekräfta att Lagen undervisar frälsning genom tro. Paulus lär oss att när man läser Lagen via Andens upplysande verk blir Jeshua oundvikligt synlig,⁶⁰ och enligt Gal 3:8 anser han att löftet till Abraham är evangeliet.⁶¹ Dessutom är det apostoliska budskapet överallt grundat i Tanach, eftersom Tanach var de enda gudomligt inspirerade Skrifter de hade i vilka frälsningsbudskapet var givet.⁶² Så om inte Petrus kan hänvisa till den skrivna Lagen genom det beskrivande uttrycket ”ett ok som varken våra fäder eller vi har kunnat bära” till vad hänvisar han då?

Det är intressant att se att Jakob använder ett liknande språk:

Den helige Ande och vi har nämligen beslutat att inte lägga någon börda på er förutom nödvändiga föreskrifter.⁶³

⁵⁹ Apg 2:38-39.

⁶⁰ Rom 10:4 där ”slut” (τέλος, *telos*) bör förstås som ”mål”. Jfr 2 Kor 3:1-4:6.

⁶¹ Jfr parallelltexterna till 1 Mos 12:3 liksom 18:18; 22:18; 26:4; 27:29; 28:14.

⁶² Jfr Rom 10:6-8 där 5 Mos 30:12f citeras, och där Paulus anser att detta avsnitt från Lagen är ”trons ord som vi predikar”. Enligt Paulus visade i själva verket uttrycket i 1 Mos 15:6, ”Och Abraham trodde på HERREN, och han räknade honom det till rättfärdighet”, utan tvivel att budskapet om frälsning av nåd genom tro var det budskap Abraham trodde på (jfr Rom 4:3). Paulus anser att löftet till Abraham var evangelium (Gal 3:8), samma evangelium som han predikade.

⁶³ Apg 15:28.

Vi måste därför ställa samma fråga till Jakob. Skulle han ha karakteriserat Lagen som en börda? I sitt brev som han skrev innan mötet i Jerusalem sammankallades, hänvisar Jakob till Lagen som ”fullkomlig lag”,⁶⁴ ”frihetens lag”⁶⁵ och som ”konungslig lag”.⁶⁶ Långt ifrån att beskriva Lagen som en ”börda” berättar Jakob själv för oss att Lagen är en stor välsignelse.

Den enda logiska slutsats vi kan komma till är att både Jakob och Petrus hade något annat än Guds Torah i åtanke när de använde denna terminologi. Kan vi spåra denna uppfattning om en ”börda” och ett ”ok” i Jeshuas undervisning?

5:3 ”Ok” och ”börda” i Jeshuas undervisning

Jeshuas undervisning hade utan tvivel levt kvar som del av en pågående dialog hos apostlarna. Likt *talmidim* hos vilken prominent lärare som helst, upprepade säkert Jeshuas studenter hans undervisning muntligt innan den skrevs ner. Det verkar helt visst att den muntliga traditionen av hans undervisning bildade grunden för vad som senare blev de synoptiska evangelierna. Jeshua hänvisar till de Vises mänskligt utformade lagar genom metaforen av en ”börda” i Matt 23:4:

De binder ihop tunga bördor och lägger dem på människornas axlar, men själva vill de inte ens med sitt finger flytta på dem.

Vidare karakteriserar han sin egen undervisning i Matt 11:29-30 med samma term, ”ok”, som Petrus gör vid mötet i Jerusalem:

Ta på er mitt ok och lär av mig, ty jag är mild och ödmjuk i hjärtat. Då skall ni finna ro för era själar. Ty mitt ok är mildt och min börda är lätt.

Användningen av termen ”ok” i den rabbinska litteraturen är väl intygad. Midrasherna talar om ”Lagens ok”,⁶⁷ liksom om ”Guds ok”,⁶⁸ och ”himmelrikets ok”,⁶⁹ medan *Sifra* och *Mishna* inkluderar ”budens ok”.⁷⁰ För de Vise var metaforen om ”oket” en medveten undergivenhet till Lagen och slutligen till Guds föreskrift.

Men när människors föreskrifter blev så sammanflätade med den skrivna Lagen att för alla praktiska ändamål de två blev ett, sågs försummelse av de Vises traditioner som en försummelse av Lagen. Kom ihåg att ett av Fädernas uttalanden varnar för att tolkningar av Lagen som skilde sig från den mottagna *halachan* gör en person ovärdig för den kommande världen.⁷¹ Konsekvensen är tydlig: att kasta bort traditionerna var detsamma som att kasta bort ”budens ok” och att beteckna sig själv som kättare.

⁶⁴ Jak 1:25.

⁶⁵ Jak 1:25; 2:12.

⁶⁶ Jak 2:8.

⁶⁷ Mid. Rab. *Genesis* lxvii:7; xcvi:12; xcix:10; Mid. Rab. *Exodus* xv:11, 13; Mid. Rab. *Numbers* xiii: 15, 16; xviii: 21; xix: 26; Mid Rab. *Lamentations* iii: 9; v: 5.

⁶⁸ Mid. Rab. *Exodus* xxx: 5.

⁶⁹ Mid. Rab. *Numbers* x: 4; Mid. Rab. *Lamentations* 1:43.

⁷⁰ *Sifra* 57b; 99d; *m.B'rachot* 2:2.

⁷¹ *m. Avot* 3:11. Se fotnot 56 ovan.

Vår förståelse för metaforen som ett ”ok” fördjupas när vi förstår att den användes för att beskriva överförda traditioner. Vad gäller böneordningen i synagogans liturgi läses exempelvis *Shema* från 5 Mos 6 före avsnittet som börjar med ”Om ni nu lyssnar” från 5 Mos 11:13f. Men varför?

Därför att man först skulle ta på sig himmelrikets ok och sedan ta på sig budens ok.⁷²

Enligt rabbinerna höll man inte buden om man inte, då man sökte följa dem, höll sig troget till de styrande auktoriteternas föreskrifter, dvs. enligt den accepterade *halachan*. ”Budens ok” var något man lagt till ”himmelrikets ok”. ”Budens ok” hade i själva verket blivit ”rabbinernas ok” genom deras tolkning av buden och det var detta ok som hade blivit en börda.

En annan användning av ”ok” finner vi i den talmudiska referensen som beskriver synder som försonas på Jom Kippur:

För alla överträdelser av Lagen, vare sig man ångrat sig eller inte, åstadkommer Försoningsdagen försoning, förutom i det fall då någon kastar av oket, förvränger Lagens undervisning och förkastar förbundet i köttet.⁷³

I detta fall är det troligast så, att ”kasta av oket” syftar på ett förnekande av Guds existens, men det är också relaterat till förvrängning av Lagens undervisning och underlåtelse att låta omskära sig. Lägg noga märke till hur dessa tre står förenade i det talmudiska avsnittet: kasta av oket, undervisa Lagen i motsats till den rådande tolkningen och att inte låta omskära sig. Det är inte svårt att föreställa sig att Paulus motståndare kunde ha tänkt att detta beskrev hans undervisning. För genom att inte kräva att icke-judarna skulle bli judar, såg det ut som om han nonchalerade både de Visers föreskrifter såväl som Lagens bud om omskärelse.

Vi läser faktiskt i Apg 21 att det fanns troende judar som var upprörda över Paulus på grund av ett rykte som cirkulerade att han undervisade folket att överge Mose och sederna. De var så säkra på att han hade övergett Guds väg att de var beredda att ställa till med lynchning.

Paulus var likväl inte villig att kräva att icke-judarna skulle underställa sig rabbinernas lagar som stiftats av människor för att bli mottagna i de troendes församling. Och hans beslut att röra sig i den riktningen ansågs av somliga förtjäna döden. Traditionens ”ok” hade vilat över Israel så länge att det var omöjligt för många att föreställa sig en äkta tro på Gud utan det. Och när det gällde icke-judarna var det omöjligt att överväga att ta emot dem om de inte var villiga att underställa sig proselytceremonin av mänskligt ursprung.

Jeshua hade en högst betydelsefull poäng när han bad sina lärjungar att ta på sig hans ok, inte hans samtidas ok. I motsats till rabbinernas ok identifierar Jeshua sitt ok som ”milt” (*χρηστος*, *chrestos*) och hans börda som ”lätt” (*ελαφρος*, *elaphros*), dvs. ”inte en börda”. Hans ok var ”milt” genom att det gav ”nåd” och ”kärlek”, likvärdigt med ”rättfärdighet” och ”rätt”. Hans börda var ”lätt” därför att han befriade Guds undervisning, Lagen, från alla mänskliga utsmyckningar och därför kunde tränga in i hjärtat med *חַסֵּד וְעֵמֶת*, *chesed v'emet*,

⁷² m. *B'rachot* 2:2.

⁷³ b. *Shevuot* 13a.

”kärlek och sanning”. Sammanokade med honom var Lagen söt som honung och som glädjen i hjärtat. Det var under detta milda och lätta ok som Jeshua menade att den minsta detalj av Lagen och Profeterna skulle uppfyllas i hans efterföljares liv.⁷⁴

Detta Lagens ok som Jeshua undervisade om kan inte vara den ”börda” och det ”ok” som Petrus och Jakob hänvisade till. Det ok de beskriver är outhärdligt, och till och med de minsta aspekter av det (de fyra saker som krävdes av icke-judarna) är i visst mått en börda. Det ok de inte vill lägga på de troende icke-judarnas rygg är ett ok av mänskliga regler och lagar som det krävdes en ceremoni för att ”komma in i” och underkastelse till ett oräkneligt antal av invecklade *halacha*-föreskrifter. Lager på lager av rabbinska tillägg till Lagen hade i själva verket gjort allt till en börda och tidvis förmörkat själva syftet med Lagen. Det var denna börda som apostlarna inte ville lägga på icke-judarna, en börda som varje proselyt förväntades bära.

5:4 De fyra kraven

Det fanns likväl ingen väg runt det faktum att icke-judarna skulle vara tvungna att anpassa sig till vissa av de mänskliga lagar som för så länge hade varit knutna till Lagen. Om icke-judarna skulle mottas i judarnas Torah-gemenskap krävde man att de skulle vara villiga att anpassa sig till vissa av de standardregler som ansågs som väsentliga för gemenskapen – standardregler som definierats av rabbinska traditioner. Detta kunde inte apostlarna neka till.

Därför bestämdes att icke-judarna borde anta en viktig grupp av viktiga traditioner för att de skulle få en genuin, fungerande gemenskap inom synagogans församling.⁷⁵

Den helige Ande och vi har nämligen beslutat att inte lägga någon börda på er förutom följande nödvändiga föreskrifter: Ni skall avhålla er från kött som offrats åt avgudar, från blod, från kött av kvävda djur och från otukt. Ni gör rätt om ni undviker sådant. Allt väl! (Apg 15:28-29).

Varför dessa fyra? Finns det något gemensamt som binder dem tillsammans?

Var de fyra kraven verkligen de noakitiska lagarna?

Det är inte ovanligt för forskare att referera till de noakitiska lagarna när man diskuterar det edikt som utarbetats vid mötet i Jerusalem i Apg 15.⁷⁶ Flera författare har påpekat sin övertygelse om att de fyra sakerna som krävdes av icke-judarna var en ”kortlista” av de noakitiska lagarna.

Det är likväl inte förrän vid tiden för det babyloniska Talmud [färdigredigerad omkring 500 e.v.t.] som de noakitiska lagarna kategoriserades under Noas namn och föreskrevs som ett

⁷⁴ Matt 5:17-21.

⁷⁵ Man kan inte ge stöd åt uppfattningen att de fyra saker som krävdes av de icke-judiska troende är totalsumman av Lagen för dem. Rikhaltiga bevis finns att moralfrågor som föreskrevs i Lagen ansågs som norm för alla troende. Att Paulus förväntar sig att korintierna ska ”fira högtiden” (dvs. *Pesach*, 1 Kor 5:8) visar att de också förväntades att iaktta Lagens ceremoniella aspekter.

⁷⁶ Brad H. Young, *Paul the Jewish Theologian* (Hendrickson, 1997), 38f; Marwin Wilson, *Our Father Abraham* (Eerdmans, 1989) 49; W.D. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism*, 3rd edition (SPCK, 1970), 118; Mark Nanos, *The Mystery of Romans* (Fortress, 1996), 169-70; Alan Segal, *Paul the Convert* (Yale, 1990), 194f.

krav för rättfärdiga icke-judar.⁷⁷ Alltsedan dess har dessa lagar av de Vise ansetts vara grundläggande bud som gavs till generationen före floden och exemplifierade i Noas liv. Som sådana accepterade rabbinerna dessa som nödvändiga bud att följa för icke-judar som inte var proselyter för att anses som rättfärdiga och få en plats i den kommande världen. Enligt rabbinerna var Lagen given till Israel och de noakitiska lagarna till icke-judarna.

Det babyloniska Talmud ger en lista på sju noakitiska lagar:⁷⁸ 1) förbud mot avgudadyrkan, 2) förbud mot hädelse, 3) förbud mot blodsutgjutelse, 4) förbud mot sexuella synder, 5) förbud mot stöld, 6) förbud att äta kött från ett levande djur, 7) krav att upprätta ett juridiskt rättssystem. Men att härleda dessa sju från 1 Mos 1-11 kräver att läsa mellan raderna.

Det bör noteras att man inte kan hitta ens något avlägset besläktat med en sådan formulering i den tidigare *Mishna*. *Mishna* nämner aldrig något om en lagsamling som skulle göra en icke-jude rättfärdig och därför värdig den kommande världen. I *Mishna* är plats i den kommande världen reserverad bara för Israel, med innebörden att icke-judarnas enda hopp var att bli proselyter.⁷⁹ Detta var i själva verket den accepterade *status quo* vid tiden för Apg 15.

Dessutom verkar det uppenbart att de noakitiska lagarna utformades under en tid när synagogan intog en ganska fientlig position gentemot icke-judarna. Men tiderna hade förändrats. Snarare än att försöka föra icke-judarna till Israels tro som fariseerna uppenbarligen gjorde på Jeshuas tid,⁸⁰ utformades de noakitiska lagarna vid en tid när icke-judarna ansågs mer som ett hot än som ett missionsfält. Utformningen av de noakitiska lagarna gav alltså icke-judarna en andra möjlighet – en möjlighet som gav dem en plats i den kommande världen utan att bli medlemmar av den judiska gemenskapen.

Detta i sig själv gör tolkningen av den noakitiska lagen ogenomförbar. Tolkningen av dessa lagar som ett medel genom vilket icke-judarna kunde accepteras i den kommande världen hade ännu inte utformats. Vid tiden för mötet i Jerusalem var den allmänt hållna åsikten bland fariseerna (om nu detta återspeglas i *Mishna*) att den kommande världen var reserverad för Israel. Det enda medlet genom vilket en icke-jude kunde få inträde dit skulle vara som proselyt.

Om beslutet vid mötet i Jerusalem blev orsak till kontroverser, var det inte därför att dess medlemmar förespråkade en annorlunda väg som frälsning för icke-judarna, en som var mot Lagen; mötets ställning var snarare den att de troende icke-judarna skulle tas emot som medlemmar i förbundet *på exakt samma sätt som judar mottogs – genom sin tro*. I enlighet med detta mottogs inte heller judar på grund av sin etniska ställning, inte heller på grund av sin yttre observans av *halacha*. För apostlarna var det tron som var frågan.

⁷⁷ Man hänvisar till Jubiléerboken 7:20f som visar på tidigt datum för de noakitiska lagarna. Men en läsning av en bredare kontext visar slutgiltigt att i denna text är lagarna till Noa för Israel, inte för nationerna. För författaren till Jubiléerboken är lagarna som Noa fick i själva verket grundläggande för alla de årliga *Moadim* (högtiderna).

⁷⁸ b. *Sanhedrin* 56a-60a; b. *Avodah Zarah* 64b.

⁷⁹ m. *Sanhedrin* 10.1.

⁸⁰ Jfr Matt 23:15.

Nej, vi tror att vi på samma sätt blir frälsta genom Herren Jesu nåd.⁸¹

Att ha gett icke-judarna en annorlunda uppsättning av lagar genom vilka de skulle tas emot i den messianska gemenskapens krets var att ha urholkat själva budskapet i det apostoliska evangeliet. Och vad vi vet om Paulus utifrån hans brev är det visst att han aldrig skulle ha samtyckt till ett budskap som föreskrev en väg för juden och en annan för icke-juden.

Slutligen, om mötet i Jerusalem faktiskt hade föreskrivit de noakitiska lagarna för icke-judiska troende skulle de ha varit olydiga mot Lagen. För Lagen själv konstaterar helt enkelt att det finns en Torah för Israel och för icke-juden som bor tillsammans med henne.

Föreställningen att de fyra bestämmelserna som gavs till icke-judarna i Apg 15 i själva verket är en tidig utformning av de noakitiska lagarna fungerar helt enkelt inte. Ett sådant synsätt är anakronistiskt. Den antar att en teologi som utformades ungefär två eller tre hundra år senare var norm under det första århundradet och tillskriver apostlarna ett teologiskt beslut som står i motsats till Lagen och stred diametralt mot deras klara påstående om frälsning genom tro. Vi måste söka en bättre förklaring till de fyra kraven som gavs till de icke-judiska troende.

De fyra kraven som staket mot avgudadyrkan

En sak är klar: de fyra kraven som gavs till de icke-judiska troende sågs av apostlarna som nödvändiga. Men så som de är grupperade innefattar de ett specifikt budskap till icke-judarna angående en specifik fråga. Självklart lät inte apostlarna de icke-judiska troende tro att alla moraliska och etiska riktlinjer summerades i dessa fyra. Inte alls! Dessa krav inbegrep en större och fundamental fråga: förbud mot avgudadyrkan i de hedniska templen. I apostlarnas sinnen var det en fråga om ”make-or-break”.

Från ett judiskt perspektiv fanns det inget som karakteriserade icke-judarna mer än avgudadyrkan. Och inget var mer förhatligt. Man tog itu med den frågan med proselyten, för genom att underkasta sig den rabbiniska ritualen vid omskärelsen lämnade icke-juden sin familj och sina sociala relationer och blev medlem i den judiska gemenskapen. Som konsekvens av detta distanserade han sig själv från det hedniska samhället och den avgudadyrkan som den gynnade. Genom att ta på sig den fulla bördan av de rabbiniska lagarna skildes dessutom proselyten för alltid från sin kultur genom rabbinernas många staket. Det var verkligen ingen ”kortlista” för proselyten.

Men om nu icke-judarna tilläts komma in i församlingen och gemenskapen utan kravet på att bli proselyt, hur skulle man kunna försäkra sig om att dessa nykomlingar totalt hade brutit med avgudadyrkan? Hur skulle man utan de omfattande föreskrifter som styrde den rabbiniska definitionen av ”rent” och ”orent” kunna vara säkra på att icke-judarna som levde inom den hedniska kulturen inte deltog i den avgudadyrkan de vuxit upp med?

Det är här som mötet i Jerusalem såg behovet för icke-judarna att underkasta sig några av de lagar som människor bestämt. Den judiska gemenskapen måste bli övertygad om att icke-judarna inte längre var avgudadyrkare och att de för alltid hade vänt ryggen till åt denna dödssynd. För att göra sådana försäkringar krävde apostlarna att de icke-judiska troende

---

⁸¹ Apg 15:11.

skulle ta på sig ”oket” och ”bördan” av de lagar som människor bestämt inom områdena för avgudadyrkan.

Den muntliga Lagen innehöll ”staket” för att skydda mot avgudadyrkan; staket som vi inte finner i Skriften. Inom området för avgudadyrkan ansågs dessa staket viktiga för att upprätthålla en tydlig gräns mot avgudadyrkan som var varp och inslag i den grekiska och romerska kulturen.

De fyra bestämmelserna tas upp två gånger i Apg 15, en som tycks vara en preliminärt ”obearbetad kladd”, och en andra som är den ”slutliga utgåvan” som ska sättas på pränt för spridning till församlingarna.

Apg 15:20	Apg 15:29
<p>Avhålla sig från</p> <p>1 sådant som orenats av avgudar 2 otukt 3 köttet av kvävda djur 4 blod</p>	<p>Avhålla sig från</p> <p>1 kött som offrats åt avgudar 2 blod 3 kött från kvävda djur 4 otukt</p>

Det finns några uppenbara skillnader: otukt och blod har bytt plats i listorna och frågan om avgudadyrkan identifieras först som något ”besmittat” (των αλισθηματων των ειδωλων, *ton alisghmaton ton eidolon*) men i andra fallet som kött som offrats åt avgudar (ειδωλοθυτων, *eidolothuton*). Men det finns också en skillnad som inte är synlig i den engelska [liksom den svenska] översättningen. I den första listan innehåller de fyra förbuden [i grekiskan] bestämd artikel, i den andra listan saknas artikeln vid varje ord. Eftersom den andra listan utelämnar artiklarna består den av bara fyra ord förenade med ”och”. Som vi borde förvänta oss stämmer Mötets beslut ord för ord överens med den skrivna utgåvan av påbudet.⁸²

Vad skulle vi kunna plocka ihop från dessa jämförelser? Först verkar det helt möjligt att den första listan i Apg 15 är mera spontan och mindre formell – ett slags ”obearbetad kladd” eller en progressiv kommunikation. Genom att vi har möjlighet att ”höra” hur man kom fram till det slutliga påbudet ger det oss ytterligare insikt i tolkningen av den apostoliska förordningen. Förändringen från ”sådant som orenats av avgudadyrkan” till ”kött som offrats åt avgudar” hjälper oss att se, att den inramning som apostlarna hade i åtanke var det hedniska templet.

Vidare beskriver den slutliga listan element som man funnit i en odelad inramning genom det faktum att den bestämda artikeln inte är placerad före varje moment. Hellre än att se dem

⁸² Textvarianterna i var och en av dessa texter (Apg 15:20, 29; 21:25) är ganska invecklade. [Översättaren avstår från att översätta detta avsnitt som jämför olika varianter och olika källors förklaringar, vilka är mycket invecklade och som inte bidrar till en djupare förståelse av framställningen. För den intresserade hänvisas till fotnot 575 i originaltexten: Tim Hegg, *The Letter Writer*.]

som fyra individuella förbud, samlar den slutliga utgåvan de fyra förbuden tillsammans som en enhet, fyra element inom ett enda område.

I uttrycket ”sådan som orenats av avgudadyrkan” syftar på det grekiska ord som använts för ”orenad” på ”besmittelse som resultat av kontakt med avgudadyrkan”.⁸³ Det följande ”sådan som offerats åt avgudar” i den slutliga utgåvan visar oss att det är fråga om deltagande vid de hedniska templen.

Icke-judars deltagande vid fester som hade samband med de hedniska templen var ofta mer kulturellt än religiöst betingat även om det från judisk synpunkt helt visst fortfarande var avgudadyrkan. Att Paulus måste förmana korintierna att inte ha del både i HERRENS bord (altare) och i onda andars bord (altare)⁸⁴ visar att en del troende icke-judar tydligen hade det.

För det andra antyder användningen av artiklar före varje punkt i den första listan att de representerade välkända enheter. Vart och ett av de fyra förbuden måste ha varit saker som både den judiska gemenskapen såväl som icke-judarna var medvetna om och som kunde identifieras genom enstaka termer.

För det tredje visar det faktum att den slutliga listan består av precis fyra ord (förenade med ”och”) att apostlarna till slut utformade förbudet så att det blev koncist och på så sätt lätt att komma ihåg och förverkliga. Att de var framgångsrika i detta kan vi se genom det faktum att upprepningen av påbudet i följande inramning (Apg 21) motsvarar varandra ord för ord.

Men vad kan vi säga om att ändra ordningen på orden ”otukt” och ”blod” i listorna? Den bästa förklaringen är att ursprungligen gjorde apostlarna en lista av de mest uppenbara aspekterna av avgudadyrkan: ”sådan som orenats av avgudadyrkan” och ”otukt”. (Detta är precis hur Johannes karakteriserar avgudadyrkan).⁸⁵ Sedan lades till dessa de mer specifika kategorierna, ”blod” och ”kvävda djur”. I den slutliga utgåvan blev de två punkterna som först och främst identifierade avgudadyrkan i de hedniska templen (att delta i måltid för att ära guden och att begå otukt) ”bokstöd” för att utveckla den slutliga listan med underkategorier (blod och kvävda djur) i mitten.

Om detta är fallet är de fyra påbudena givna till icke-judarna som en helhet som identifierar avgudadyrkan i de hedniska templen, och avslöjar som sådan apostelns krav på att troende icke-judar skulle avskilja sig från all kontakt med templen, vilket av den judiska gemenskapen kunde tolkas som deltagande i avgudadyrkan. Genom att be icke-judarna att också skilja sig från de hedniska templens kulturella aspekter begärde apostlarna av icke-judarna att de skulle se avgudadyrkan från judiskt perspektiv och att också anpassa sig till några av de tilläggslagar som utformats av Sanhedrin mot detta. Som Witherington skriver:

---

⁸³ F.F. Bruce, *The Acts of the Apostles* (Eerdmans, 1952), 299f; Ben Witherington III, *The Acts of the Apostles* (Eerdmans, 1998), 462. Speciellt viktigt för att identifiera detta ord (som bara förekommer här i de apostoliska Skrifterna) som refererar till mat som äts vid avgudadyrkan är Mal 1:7 i LXX, där samma grekiska ord används för att identifiera förorenad mat som offeras på altaret.

⁸⁴ 1 Kor 9:21. Se fotnot 84 nedan.

⁸⁵ Upp 2:14, 20. Lägga märke till att Upp 2:13 troligen syftar på det hedniska templet som byggts åt Augustus i Pergamus år 29 f.v.t.

De får inte ge judar i diasporan tillfälle att beklaga sig över att icke-judiska kristna fortfarande praktiserade avgudadyrkan och omoral genom att gå till hedniska fester också sedan de börjat följa Kristus.⁸⁶

Hellre än att göra en lista med fyra separata kategorier av förbjudna bruk för icke-judarna beskriver de fyra kraven alltså en enda kategori – de hedniska templen och deras ritualer. Och även om avgudadyrkan naturligtvis skulle anses ligga utanför ramen av en troendes liv, så vad apostlarna efterlyste var anpassning till den rabbinskt tillagda *halachan* som hänförde sig till avgudadyrkan – de staket som inte finns i Skriften men nödvändiga på detta område för att en icke-jude skulle kunna inräknas i den judiska gemenskapen.

Om *Mishna* ger oss en tavla av det 1:a århundradets rabbinska synpunkt kan vi se att staket hade byggts upp för att garantera en klar separation mellan synagogans gemenskap och den hellenistiska kulturens avgudadyrkan i vilken den existerade.⁸⁷ Apostlarna gick med på att lägga denna ”börda” på de troende icke-judarna för att bevara dem från anklagelser om avgudadyrkan, något som aldrig kunde ha tolererats i den större judiska gemenskapen.

Men när vi talar om hedniska tempel och deras ritualer måste vi komma ihåg att dessa i hög grad sågs som kulturella och sociala institutioner och inte bara som religiösa. Det lokala hednatemplet, exempelvis, tjänade ofta som bank för den enskilde såväl som för staten och var platser för alla slags politiska frågor.⁸⁸ För icke-judar som hade fötts och uppfostrats i Greklands och Roms avgudadyrkande kultur hade många aspekter gällande familj och samhälle sitt centrum runt de lokala templen. Kunde den troende icke-juden fortsätta att vara med vid dessa tempel och till och med delta i tilldragelser som gällde politik, familj och samhälle utan att faktiskt delta i avgudadyrkan. Kunde de äta där utan att ge sin lojalitet till guden eller gudinnan som måltiden var tillägnad?

Ur kulturell synvinkel fanns det otvivelaktigt troende icke-judar som tyckte att det kunde de,⁸⁹ i synnerhet som måltiderna åts på gårdsplanen och inte i själva templet. Eftersom avguden förvarades i templet kunde man se deltagandet i vad som hände på gårdsplanen som skilt från avgudadyrkan och därför tillåtet. Men hur ”nära” kunde man gå i sitt deltagande utan att i själva verket bli involverad i avgudadyrkan? Detta var en fråga som måste ha oroat den judiska gemenskapen då allt fler icke-judar välkomnades in.

Och det var precis denna fråga som Paulus tar itu med när han gör klart att man kan inte äta vid ”onda andars bord” och vid ”HERRENS bord”.⁹⁰ Genom att ge denna kommentar fullföljer Paulus helt enkelt Jerusalemötets påbud. Det var inte så att icke-judarna kunde

⁸⁶ Witherington, *The Acts of the Apostles*, 463.

⁸⁷ Detta är inte att förneka det tydliga faktum att synkretism var i en eller annan utsträckning en verklighet i många judiska gemenskaper under det första århundradet, inklusive synagogor och det som pågick där. Men de Vise gick emot synkretism med bruk av avgudadyrkan, och på så sätt etablerades *halachan* teoretiskt även om den inte alltid följdes praktiskt. Det verkar som ju närmare man kom Jerusalem ju striktare var de *halachaiska* bruken i de judiska gemenskaperna.

⁸⁸ J.R.C. Cousland, ”Temples, Greco-Roman” in Evans and Porter, eds., *Dictionary of New Testament Background* (IVP, 2000), 1186.

⁸⁹ 1 Kor 8:10. Paulus är inte intresserad av det aktuella ätandet av mat, som om maten i sig själv på något sätt besmittats genom hednisk besvärjelse. Men han intresserar sig för om någon deltar i avgudaritualer, och det är detta problem han särskilt betonar.

⁹⁰ 1 Kor 10:21 där ”bord” används för att syfta på ”altare”. Jfr Hes 41:22; 44:16.

undgå kontakt med avgudadyrkarna och de hedniska templen. Men hur kunde de fortsätta att leva i ett icke-judiskt samhälle och på samma gång visa den judiska gemenskapen att de inte deltog i sin kulturs avgudadyrkande?

Att så mycket av de allmänna dagliga aktiviteterna inom romerskt och grekiskt samhällsliv hade att göra med ortens tempel innebar att de icke-judiska troende måste vidta extra försiktighet för att övertyga sina judiska bröder att de hade övergett alla aspekter av avgudadyrkan. De fyra förbuden som konciliet hade tagit upp hade getts av just detta skäl.

De fyra förbuden med tanke på det hedniska templet

(1) avhålla sig från kött offrat till avgudar

Orden ”kött offrat till avgudar” är översättningen av ett enda ord i grekiskan. Detta ord εἰδωλοθυτος (*eidolothutos*) används nio gånger i de apostoliska Skrifterna⁹¹ och står alltid i en kontext där man äter mat i ett hedniskt tempel. Detta faktum förstärks genom det uttryck som används i den första listan i Apg 15:20. Där syftar tydligt ”sådan som orenats av avgudadyrkan” till den besmittelse av mat som användes i ritualerna i det hedniska templet. Samma ord används i 4 Mack 5:2 för att beskriva deltagande i avgudadyrkan. Genom att använda detta ord förbjöd inte apostlarna mat från det allmänna salutorget utan speciellt mat vid en måltid i samband med en avgudaceremoni.

Traktaten *Avodah Zarah* i *Mishna* förbjuder i själva verket inte användningen av saker som tillhör avgudadyrkare, inte heller att gå in i en tempelbyggnad eller ett område där det fanns en avgud. I allmänhet förbjöd de Vise strängt taget tre saker: 1) att hjälpa avgudadyrkare i deras avgudadyrkan, 2) att dra fördel av avgudar eller avgudabruk och 3) att på något sätt delta i avgudadyrkan. Även om dessa tre förbud styrdes av regler för vart och ett, finns det inget i *Mishna* som direkt förbjuder att gå in i ett hedniskt tempel eller att äta på området. Men syftet för att gå in och det sätt på vilket aktiviteterna utfördes inom tempelkomplexet utgjorde hela skillnaden. De icke-judiska troende måste med nödvändighet vara fullt medvetna om vad de kunde och inte kunde göra i samband med alla frågor som gällde det hedniska templet.

Och eftersom den judiska gemenskapen vanligen misstänkte att icke-judarna fortsatte med sin tidigare avgudadyrkan,⁹² var det nödvändigt för apostlarna att göra reglerna klara i frågan och därmed undvika alla misstankar.

⁹¹ Apg 15:29; 21:25; 1 Kor 8:1, 4, 7, 10; 10:19; Upp 2:14, 20.

⁹² Lagg märke till den judiske författarens perspektiv i 2 Mack 6:4-5: ”Hedningarna fyllde templet med vilda fester, förlustade sig med hetärer [finare prostituerad i antikens Grekland], låg med kvinnor inne på det heliga området och förde dit ting som inte får finnas där. Altaret var fullt av otillättna offer som lagarna strängt förbjuder” (från översättningen i Bibel2000). Denna beskrivning var utan tvivel vad judarna trodde pågick i de flesta hedniska tempel.

(2) att avhålla sig från blod

Detta hänvisar inte till att äta kött med blod (vilket tas upp i nästa förbud) utan snarare genom att inta själva blodet, något som inte var ovanligt i avgudaritualer. Hur det var om vanligt folk drack blod från avgudaoffer är vi inte säkra på, men det finns bevis för att prästerna gjorde det.⁹³ Från ett judiskt perspektiv är det en avskyvärd handling att delta i en ritual där den ställföreträdande prästen dricker blodet från offret. Lagen själv förbjuder naturligtvis att man äter blod,⁹⁴ men apostlarna krävde att icke-judarna skulle hålla sig borta från varje ritual där man drack blod eller där det användes på ett opassande sätt. Något sådant var helt enkelt alltför avskyvärt för det judiska samhället.

(3) att avhålla sig från kött av kvävda djur

Det är väl bekräftat att offren i de hedniska templen vanligtvis dödades genom att skära ett snitt i halsen. Men man känner till att man använde också kvävning.⁹⁵ Detta inhumana dödande av djur var emot Lagens anda. Men medan Lagen förbjöd att äta blod finns det inget i den skrivna Lagen som exakt beskriver hur ett djur ska slaktas. De Vise kände det därför nödvändigt att göra sådana regler för att helt följa Lagens förbud mot att äta blod. Därför förbjöds kött från blod som hade kvävts, därför att det var högst troligt att köttet var genomdränkt av blod.

Troende icke-judar skulle inte ha någon som helst delaktighet i den grymma kvävningen av djur, inte heller i de ritualer som inkluderade sådana bruk. Inte heller skulle de äta kött av djur som kvävts. Sådant kött som såldes vid de lokala hedniska templen var förbjudet för den icke-jude som kommit till tro. Sannolikheten för att djuret av sådant kött hade kvävts var alltför hög. Därför krävde apostlarna att icke-judarna skulle underkasta sig de Vises mer stränga regler när det gällde kött och de regler för kosherslakt som de hade utvecklat.⁹⁶ Detta var utan tvivel en börda eftersom kött från de lokala templen kunde vara mer lättillgängligt och kanske inte så dyrt. Men också utöver frågan om att äta blod var detta kött inte tillåtet därför att det hörde till de hedniska avgudaritualerna.

En del kanske hävdar att Paulus senare undervisning i 1 Kor 8-10 tycks kasta omkull Mötets beslut om kött som offrats till avgudar. Där påstår Paulus att ”det inte finns någon avgud”⁹⁷ och hans senare ord har ansetts betyda att kött som offrats till avgudar är tillåtet så länge som ingen tar anstöt av det. Men i en större kontext är det klart att Paulus håller fast vid Mötets beslut genom att betona nödvändigheten för de troende att inte delta i de måltider som serverades i ett hedniskt tempel.

⁹³ R.M. Ogilvie, *The Romans and Their Gods in the Age of Augustus* (New York, 1969), 49f.

⁹⁴ 3 Mos 3:17; 17:12.

⁹⁵ Se det fantastiska papyrusmanuskriptet PGM XII. 14-95, ”Ta också på den första dagen sju levande djur och kväv dem; en tupp, en raphöhna, en gärdsmyg ... Gör inte ett brännoffer av någon av dessa; ta dem i stället i din hand och stryp dem medan du håller upp dem till din Eros tills varje djur är kvävt och deras ande går in i honom. Lägg efter detta de kvävda djuren på altaret tillsammans med aromatiska örter av varje slag.” Citerat från Witherington, *Acts*, 464, n.423. Det är intressant att också Filon nämner att hedningarna offrade djur genom kvävning: Filon: *The Special Laws*, iv:xiii.122.

⁹⁶ Jfr Traktat *Chullin* i *Mishna*.

⁹⁷ 1 Kor 8:1f.

Nej, vad hedningarna offerar, det offerar de åt onda andar och inte åt Gud, och jag vill inte att ni skall ha någon gemenskap med de onda andarna.⁹⁸

Hans påminnelse om att ”fly bort från avgudadyrkan”⁹⁹ ska säkert förstås som en varning för att delta i de hedniska tempelritualerna. Men hans beredvillighet att tillåta kött att ätas utan att ifrågasätta varifrån det kom¹⁰⁰ måste ha setts som ett försök att sätta stopp för det okontrollerade uppbyggandet av *halacha*. För det kött som han specifikt talar om är det kött som köps på salutorget, inte i det hedniska templet.¹⁰¹ Kanske en del hävdade att en del kött på salutorget i själva verket kom från de hedniska templen. Men Paulus är inte villig att göra tillägg till *halachan* utöver vad som sanktionerats av mötet i Jerusalem. Var skulle det sluta? Hur kunde man vara säker på om köttet var från det hedniska templet eller inte? Att göra en regel om detta skulle leda enbart i en riktning: separation från icke-judarna mycket likt det som det judiska samhället hade föreskrivit.

Därför instruerar han sina läsare om att de kan äta köttet utan att fråga varifrån det kom, så länge som deras samveten tillät det. Till slut kan vi bara dra slutsatsen att Paulus förbjuder kött som man vet har kommit från det hedniska templet men tillåter kött från salutorget även om dess ursprung är okänt. Han fortsätter tydligt Mötets förbud mot något som helst deltagande i avgudarituer.

(4) att avhålla sig från otukt

Det ord som översatts med ”otukt” är *πορνεία* (*porneia*), roten till ordet ”pornografi”. En del har påstått att *porneia* här beskriver förbjudna äktenskap (dvs. alltför nära blodsband),¹⁰² men faktum är att i 3 Mos 18 där förbjudna förbindelser diskuteras, använder aldrig LXX ordet *porneia*. Det är sant att *porneia* används i 1 Kor 5:1 för att beskriva incest, men det är knappast vad apostlarna talar om här.

Ordet *porneia* är dock associerat med de hedniska templen där tempelprostituerade var en vanlig företeelse.¹⁰³ Så ökänd var tempelprostitutionen i Korint att talesättet ”leva korintiskt” betydde att engagera sig i promiskuitet.¹⁰⁴

Det är visst att apostlarna ville göra det klart, att engagemang med tempelprostituerade låg utanför det område för avskilt liv som förväntades av troende. Att ha något ihop med en prostituerad var att förneka Guds äganderätt till varje Guds barn som uppkallats efter hans namn.¹⁰⁵ Men detta förbud går längre. Apostlarna var visa nog att förbjuda någon som helst anknytning till tempelritualer som utnyttjade tempelprostituerade, inklusive allt slags

⁹⁸ 1 Kor 10:20.

⁹⁹ 1 Kor 10:14.

¹⁰⁰ 1 Kor 10:25f.

¹⁰¹ 1 Kor 10:25.

¹⁰² Jfr W.K. Lowther Clarke, *New Testament Problems* (Macmillan, 1929), 59-60; F.F. Bruce, *The Acts of the Apostles* (Eerdmans, 1951), 300.

¹⁰³ Hauch/Schultz, ”πορνεία” i *TDNT*, 6:58f, fastän med avseende på πορνεία (*porneia*) i Apg 15 kom författarna till slutsatsen att det hänvisar till förbjudna äktenskap.

¹⁰⁴ C.S. Keener, ”Adultery, Divorce” i Evans and Porter, eds., *Dictionary of New Testament Background* (IVP, 2000), 12.

¹⁰⁵ 1 Kor 6:16f.

medverkan eller deltagande i någon tjänst som inkluderade tempelprostituerade, vare sig man såg dem eller inte. Ett sådant avståndstagande skulle signalera att icke-judarna inte längre deltog i den avgudadyrkan som tidigare karakteriserat dem.

Till sist, de fyra förbuden ansluter sig vart och ett till en aspekt av det hedniska templet och kräver att den troende icke-juden ska anpassa sig till det judiska samhällets rådande *halacha* med avseende på alla frågor som har att göra med avgudadyrkan. Eftersom det var både opraktiskt och till och med omöjligt att hindra de icke-judiska troende från någon kontakt överhuvudtaget med platsens tempel (eftersom det fungerade som bank och en plats där vissa juridiska transaktioner ägde rum) krävde förbuden som man gett åt de icke-judiska troende att de skulle underkasta sig judisk *halacha* som ett sätt att bevisa en fullständig brytning med sitt tidigare avgudadyrkande liv. Om de skulle ha anledning att vara på tempelområdet, skulle de genom sitt avståndstagande från all avgudadyrkan och dess ceremonier bevisa att de var ”nya skapelser”. Det skulle inte finnas något tvivel om att de hade övergett sina fäders gudar och vänt sig till Israels Ende Gud.

Deras fullständiga separation från den rådande avgudadyrkan i det hedniska templet betonas i den sista meningen av påbudet:

Ni gör rätt om ni undviker sådant. Allt väl!¹⁰⁶

Termen som översatts med ”undvika” är διατηρεω (*diatereo*) som finns bara här och i Luk 2:51 (som beskriver hur Maria *bevarade*, dvs. höll budskapet i sitt hjärta). Men i Ben Sira 1:26 används ordet för att beteckna att ”hålla buden”. Ordet själv kan kanske ha en bestämd mening¹⁰⁷ och kan signalera apostlarnas intention att den *halacha* som getts till icke-judarna skulle hållas i detalj. De rabbinska sanktionerna i fråga om avgudadyrkan gick mycket längre än till enkla förbud mot att falla ned inför avgudar. Mycket möda lades ner på att hålla sig på avstånd från varje aspekt av avgudadyrkande besmittelse medan man samtidigt levde inom den hellenistiska kulturen.

Apostlarna visste att accepterandet av icke-judar inom Torah-gemenskapen skulle bli mycket större om dessa nyomvända troende var villiga att anpassa sig till den föreskrivna *halachan* som reglerade kontakten med avgudar, och i synnerhet det hedniska templet. Även om denna *halacha* kunde bli en ”börda” eftersom den åtminstone delvis lade ett ”ok” av den muntliga Lagen på dem, var det nödvändigt för deras inlemmande i Torah-gemenskapen där de kunde lära sig Skrifterna och växa i tron. Deras villighet att underkasta sig dessa extra regler gav den judiska gemenskapen det nödvändiga förtroende för att kunna ta emot dem som sådana vilka helt och fullt hade övergett avgudadyrkan och vänt sig till Israels Ende Gud.

5.5 Sammanfattning

Mötet i Jerusalem i Apg 15 behandlade en specifik fråga: var det nödvändigt för icke-judar att bli proselyter och på så sätt iklä sig hela tyngden av de Visas lagar som skapats av människor för att bli accepterade inom den judiska gemenskapen. Mötet uttalade ett unisont ”nej” på den frågan. Genom att använda ordet ”omskärelse” som en stenografisk beteckning för ”ritualen

¹⁰⁶ Apg 15:29.

¹⁰⁷ Sammansatt med prepositionen δια kan ordet förstärkas till ”till fullo bevara”.

för att bli proselyt”, beslutade Mötet att icke-judarna inte skulle behöva omskära sig (dvs. att bli proselyter) för att tas emot i Torah-gemenskapen.

Det fanns dock behov av att försäkra den judiska gemenskapen om att dessa icke-judar som hade bekant Jeshua som Messias verkligen hade övergett varje form av avgudadyrkan. Eftersom de grekiska och romerska kulturerna koncentrerades kring avgudadyrkan med lokala hedniska tempel, var det viktigt att den judiska gemenskapen kunde ta emot de icke-judiska troende utan misstanke om att de levde kvar i avgudadyrkan.

Apostlarna krävde därför att icke-judarna skulle acceptera utombibliska mänskligt utarbetade lagar angående avgudadyrkan. Dessa var följande: 1) de skulle inte delta i någon måltid som ens avlägset hade samband med avgudadyrkan; 2) de skulle inte delta i någon samling eller ceremoni som hade att göra med missbruk av blod som del i ett offer; 3) de skulle inte involvera sig i någon ritual eller ceremoni som innebar kvävning av djur och de skulle ta sig i akt för att äta kött från djur som dödas genom strypning (något som inte var ovanligt i hedniska offerritualer; 4) de skulle avhålla sig från någon kontakt med eller hjälp av tempelprostituerade och den otukt som de representerade inom de hedniska tempelområdena.

Medan den skrivna Lagen helt visst förbjöd avgudadyrkan hade de Vise upprättat ett ganska stort antal ”staket” för att hålla folket borta från någon som helst kontakt med avgudadyrkan. Dessa ”staket” var utombibliska men likväl ansåg apostlarna att de var nödvändiga för att visa på den tydliga brytning som de icke-judiska troende hade gjort med avgudadyrkan. Men eftersom människor var upphov till dem och inte direkt tagna från Skriften var de en del av den muntliga Lagens ”ok”, den ”börda” som de Vise hade lagt på den skrivna Skriften. Medan apostlarna inte ville lägga icke-judarna under den fulla tyngden av traditionerna (något som inte ens det judiska folket hade kunnat bära), såg de faktiskt behovet av att kräva att icke-judarna skulle hålla denna rabbiniska *halacha*. Bara ett sådant krav kunde helt övertyga den judiska gemenskapen att de icke-judiska troende hade brutit radikalt med sin forna avgudadyrkan.

Kapitel 6

Apostlagärningarna 21 & Paulus lydnad av Lagen

I sin beskrivning av Mötet i Jerusalem i Apg 15 söker Lukas i sin berättelse visa det sätt på vilket Paulus förde ut Mötets beslut. Vad vi lägger märke till är Paulus oföränderliga liv i lydnad för Lagen. Medan det inte fanns något behov av att kräva att icke-judarna skulle underkasta sig den rabbiniska proselyt ritualen, och därför inget behov av att hjälpa dem med att bemästra den muntliga lagens minsta detaljer, förblev lydnad mot Guds ord (den skrivna Lagen) det som hade prioritet.

Nästa berättelse som Lukas lyfter fram är hur Paulus låter Timoteus bli omskuren. Detta borde säga oss något om hur Paulus (och för övrigt resten av apostlarna) förstod Mötets beslut. Timoteus skulle troligen ha ansetts som icke-jude av dem som ”ivrade för lagen”¹⁰⁸ men likväl lät Paulus omskära honom. Det verkar som om Paulus kände sig fri att låta omskära Timoteus därför att det var en fråga om laglydnad. Han gjorde det inte för att uppfylla de rabbiniska kraven för en proselyt. Även om Timoteus från rabbinisk synpunkt skulle ha mottagits som proselyt på grund av sin omskärelse så var han för Paulus en laglydig icke-jude.¹⁰⁹

Detta hjälper oss förstå vad Paulus menar i Gal 2 när han skriver: ”Men inte ens min följeslagare Titus som är grek, blev tvingad att låta omskära sig.¹¹⁰ I ordet ”tvingad” (αναγκάζω, *anagkazo*) ligger här en föreställning om ”tvång” även om Paulus använder samma ord i Apg 26:11:

Och överallt i synagogorna straffade jag dem gång på gång och tvingade dem att häda. Ja, i mitt vilda raseri förföljde jag dem till och med i utländska städer.

Uppenbarligen fanns det sådana som hade velat tvinga Titus att underkasta sig proselyt ritualen för att bli mottagen inom den messianska församlingen, men Paulus tillsammans med apostlarna från Jerusalem tänkte annorlunda. En icke-jude kunde sluta sig till Israel som icke-jude och behövde inte underkasta sig proselyt ritualen som människor hade utformat.

Den fortsatta berättelsen i Apostlagärningarna fokuserar på det som var karakteristiskt för den icke-judiska världen. Lukas framhäver närvaron av avgudadyrkan, något karakteristiskt för den icke-judiska kulturen och lyfter på så sätt fram frågan inför läsaren om hur icke-judarna skulle accepteras i Israels församling. Berättelsen om flickan i Filippi som befrias från demoner beskrivs detaljerat, en händelse som leder till att industrin kring avgudadyrkan vänder sig mot Paulus och Silas. Paulus upplevelse på Areopagen (Apg 17) kretsar kring frågan om avgudadyrkan, liksom hans erfarenheter med silversmeden Demetrius i Efesus.¹¹¹

¹⁰⁸ Då det gäller Timoteus ställning, se diskussionen ovan [kap 3, The Letter writer].

¹⁰⁹ Det ursprungliga budet om omskärelse som gavs till Abraham var speciellt för Abrahams avkomlingar så väl som för främlingarna i hans hushåll, 1 Mos 17:12-13.

¹¹⁰ Gal 2:3.

¹¹¹ Apg 19:23f.

Vidare inkluderar Lukas saker i berättelsen för att varna oss för den spänning som existerade som ett resultat av Mötets beslut. Ty Paulus anklagas för att ”förleda folk att dyrka Gud i strid med lagen”,¹¹² även om vi vet att så inte var fallet. Lukas låter oss se berättelsen utifrån perspektivet av Mötet i Jerusalem. Om vi läser noggrant förstår vi att kontroversen inte var mellan dem som höll fast vid Lagen och dem som inte gjorde det utan mellan dem som krävde icke-bibliska traditioner och dem som inte gjorde det. Eftersom Paulus, i linje med Mötets beslut, tog emot icke-judar utan att kräva att de underkastade sig proselytceremonin framstod det för traditionalisterna som om Paulus hade vänt sig emot Lagen. Men Paulus bara tog emot dem som Lagen föreskrev.

Att Paulus lydnad mot Mötets beslut av några sågs som en brytning med Lagen är likaså tydligt genom de händelser som återges i Apg 21. När Paulus hade återvänt till Jerusalem blev Jakob och de andra apostlarna oroade över att de judiska troende skulle bli upprörda över Paulus närvaro i staden. De hade hört berättas att Paulus lärde ”alla judar ute bland hedningarna att avfalla från Mose och säger till dem att de inte skall omskära sina barn eller leva efter våra seder”.¹¹³

Lukas har dock under vägen varit noga med att inkludera notiser om Paulus liv i lydnad för Lagen. Paulus iakttar sabbaten,¹¹⁴ såväl som de fastställda högtiderna.¹¹⁵ Dessutom påminner oss Lukas om det faktum att Paulus hade ”avlagt ett löfte”, något som krävde en ännu högre grad av tillämpning av Lagen.¹¹⁶ Att han klippt sitt hår innan han återvände till Jerusalem skulle kunna antyda att den föreskrivna tidsperioden av löftet var uppnått eller att han blivit omedvetet orenad.¹¹⁷

Paulus lydnad mot Lagen vilket Lukas redogör för i dessa kapitel sammanföll i själva verket med de två viktigaste frågorna i det första århundradets judendom: sabbaten och renhetslagarna.

Som resultat av Lukas vittnesbörd angående Paulus syn på Lagen samtidigt som vi läser om den spända situationen i Apg 21 ser vi att Paulus var oskyldig till de anklagelser som

---

¹¹² Apg 18:13.

¹¹³ Apg 21:21.

¹¹⁴ Apg 16:13; 18:4.

¹¹⁵ Apg 20:16.

¹¹⁶ Apg 18:18. Det faktum att Paulus höll fast ett nasirlöfte medan han befann sig i diasporan och att han klippte sitt hår i Kenkrea borde inte ses som en brytning mot kraven i Lagen att frambära ett offer i templet vid löftestidens slut. Man uppfattade det som så, att när ett nasirlöfte avlagts utanför Landet skulle håret klippas vid slutet av löftesperioden och vid återkomsten till Landet skulle man komplettera ceremonin med det föreskrivna offret. Men det förekom dock debatter mellan Hillel och Shammai om löftet skulle upprepas i Landet eller inte. Shammai påstod att man behövde vara observant bara under trettio dagar medan Hillel yrkade på att hela tidslängden skulle upprepas i Landet, jfr m. *Nasir* 3.6. Eftersom Paulus kunde fullfölja nasirlöftet i diasporan är det tydligt att den traditionella tolkningen av 1 Kor 9:20 (att när han var tillsammans med icke-judar levde han som om Lagen hade övergetts) inte kan upprätthållas. För nasiren har till och med ännu fler restriktioner när det gäller vad han kan äta eller inte, såväl som att ta sig i akt för att orenas genom beröring av döda.

¹¹⁷ m. *Nasir* 6:5; 7:2. Lukas säger inte att han fullbordade löftet, bara att han klippte håret därför att han gett ett löfte. Detta skulle kunna visa på att Paulus blivit orenad genom en död eller att han hade deltagit i framställning av vin. En sådan omständighet hade inte gett honom något val utan att överge sitt löfte tills han hade blivit ren vilket skulle kräva besök i templet.

riktades mot honom. Vi får också veta att Jakob och de äldste var väl medvetna om att Paulus ”själv höll fast vid lagen”.¹¹⁸

Men vad berodde det på att de kunde vara så säkra på att ryktena var falska? Det är klart att om ryktena hade något verklighetsunderlag skulle det ha varit lika mycket problem för Jakob och hans medarbetare som det var för dem som beskrevs som att hålla ”strängt på lagen”.

De visste sanningen därför att de visste att Paulus var en man med integritet och de visste vilket evangelium han predikade. Och Paulus påstår faktiskt i Galaterbrevet¹¹⁹ att han överlade med apostlarna i Jerusalem och lade fram sitt evangelium för dem innan han tog sig friheten att predika det för hedningarna. De visste alltså att han undervisade värdet och vikten av Guds inspirerade Lag. Men han tog emot icke-judarna utan att kräva av dem att de skulle genomgå proselyttritualen och stod alltså i opposition till den *halacha* som fastställts av de rabbinska myndigheterna.

Vad skulle hänt om Jakob tillsammans med Paulus och de övriga hade dragit slutsatsen att nu var det faktiskt slut med Lagen – att den hade löpt sitt lopp och nu måste sättas åt sidan för någonting bättre?

Om Jakob, Petrus och de andra hade haft uppfattningen att det var slut med Lagen och att en ny tid, initierad av Messias, nu hade gjort Lagen föråldrad för hans efterföljare, skulle det nu ha varit ett utmärkt tillfälle att göra detta absolut klart. Vad skulle ha varit ett bättre sätt att deklarerat detta än att bekräfta att Paulus sade till folket att de skulle överge Mose Torah och att han hade deras fulla samtycke? Här var det perfekta tillfället att förkasta Lagen en gång för alla – att proklamera i otvetydiga ordalag att Lagen var av noll och intet värde, och att Jeshuas efterföljare för alltid var befriade från något som helst nödvändigt samband med Lagen.

Men i stället för att skicka ut ett sådant budskap proklamerade de motsatsen. Samma apostlar som hade nedtecknat Mötets redovisning om att undanta de icke-judiska troende från den rabbinska proselyttritualen går nu mycket långt för att demonstrera den skrivna Lagens fortsatta värde och relevans. De informerar Paulus om fyra män som önskar fullfölja sina nasirlöften men som inte har de nödvändiga tillgångarna för att köpa de offerdjur som krävs.¹²⁰ Man bestämmer att Paulus skulle inte bara hjälpa dem med denna mitzva utan också gå med dem och rena sig själv. Genom att göra så skulle Paulus sända den tydligast möjliga förklaringen att Lagen inte bara är levande och vid full vigör, utan att han, som en trogen efterföljare till Jeshua och som den apostel till hedningarna han utsetts till, med glädje levde efter dess föreskrifter.¹²¹

Men det starka utlåtande som de ville att Paulus skulle sända ut om vikten av lydnad mot Lagen fick inte konstrueras som en negation av det som Mötet i Jerusalem hade antagit vis-à-vis icke-judarna. Långt därifrån. Det faktum att Lukas betonar giltigheten av beslutet vid mötet i Jerusalem angående icke-judarna (att de inte behövde ta på sig bördan av att bli

¹¹⁸ Apg 21:24. Det finns en del som inte är övertygade om att de andra apostlarna var säkra på Paulus oskuld. Jfr Stanley E. Porter, *Paul in Acts* (Hendrickson, 2001), 175.

¹¹⁹ Gal 2:2.

¹²⁰ Det var vanligt att de som hade större tillgångar hjälpte de fattiga att fullfölja sina nasirlöften genom att köpa de offerdjur som krävdes. Detta är speciellt omnämnt i *Mishna, m. Nasir* 2.5, 6.

¹²¹ Genom Paulus agerande här kan vi också se, att likt alla trosmänniskor före honom såg han inget tävlingsvärde mellan Jeshuas död och framförandet av offer i templet.

proselyter) genom att upprepa Mötets beslut i Apg 21:25 motsade inte på något sätt det relevanta och viktiga i att lyda Guds ord.

Man skilde tydligt på den skriftliga Lagen och de Vises muntliga Torah. Paulus hade läst Lagen igen med nya ögon efter sin konfrontation med Jeshua ansikte mot ansikte, och de andra apostlarna höll med om att det inte fanns någon gudomligt given instruktion för icke-judarna att bli judar. Även om det sanktionerades av de Vise var det inte Guds väg.

Gud avsåg aldrig att icke-judarna skulle bli judar. Vad han hade avslöjat var att icke-judarna skulle sluta sig själva till Israel i tro på Gud, och att de i sin tillgivenhet till Israel skulle bli välsignade i förbundet och få bära både Lagens förpliktelser såväl som dess privilegier och välsignelser. Det konstateras faktiskt tydligt i Lagen att ”en och samma lag skall gälla för den infödde som för främlingen”.¹²²

Men mångåriga traditioner försvinner inte så lätt. Att stadgarna från de Vise erkändes som jämställda med Guds Torah kan vi se av det faktum att när Paulus vägrade att kräva dem, anklagades han för att bryta mot Guds ord. I ljuset av denna förvirring kunde inget vara mer effektivt än att Paulus offentligt levde ut Lagen genom att lyda dess föreskrifter för en nasir. Där i själva templet kunde alla se att Paulus respekterade och lydde Lagen och att ryktena om honom var falska.

I sin undergivenhet mot Jakob och de äldste kan vi se aposteln Paulus som den Torah-lydige tjänaren han verkligen var. Genom att noga skilja mellan mänskligt utformad religion och äkta tro leder oss Paulus gång på gång tillbaka till den gudomligt inspirerade Lagen som grund för att lära känna Gud och att tjäna honom.

---

¹²² 2 Mos 12:49; 3 Mos 24:22; 4 Mos 15:15-16, 29.